

TÜRKİYE'DE 2000'Lİ YILLARDAN İTİBAREN UYGULAMAYA GİREN YÖNETİŞİM MEKANİZMALARI ve YÖNETİŞİMİN GELECEĞİ

M. İlker Haktankaçmaz¹

¹ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-9808-422X>

ÖZ

Yönetişim, kamu yönetimlerinin karşı karşıya kaldığı yönetim krizini aşmanın reçetesi olarak etkili biçimde ilk kez 1990'ların başında gündeme getirilmiş ve uluslararası örgütlerin de etkisiyle tüm dünyada yaygınlaşmaya başlamıştır. Öncesinde çoğunlukla yerel düzeyde üst yöneticilerin inisiyatifleriyle başlatılan bazı oluşumlar görülmüşse de yönetişimin Türkiye'de sistemli ve yoğun biçimde uygulamaya girişi 2000'li yıllardan itibaren başlar. Merkez-çevre ilişkilerinin yeniden tanımlanmaya başlandığı bu yıllarda Türk kamu yönetiminde daha önceleri dışlanan toplumsal aktörlerin yönetim süreçlerinde paydaş olarak yer almasını sağlayacak bir dizi düzenleme ardı ardına hayata geçirilmeye başlanmıştır. Kamu mali sisteminin yenilenmesinden temel hak ve özgürlüklerin genişletilmesine, merkezi düzeyde hak arama mekanizmalarının çeşitlendirilmesinden yerel düzeyde katılımın artırılmasına ve e-devlet uygulamalarına kadar geniş bir yelpazeye yayılan yasal ve kurumsal düzeydeki bu düzenlemelerin ardındaki itici güç yönetime vatandaş katılımı konusunda yaşanan anlayış değişikliğidir. Bu kapsamda, bu çalışmanın amacı; 2000'li yıllardan itibaren yürürlüğe konulan bu düzenlemelerin ülkemizde yönetişimin uygulanmasını nasıl etkilediğini ortaya koymak ve yönetişimin geleceğine ilişkin tespitlerde bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Kamu yönetimi, yönetişim, yönetime katılma, katılımcı demokrasi, sivil toplum.*

Atıf için:

Haktankaçmaz, M. İ. (2020). Türkiye'de 2000'li yıllardan itibaren uygulamaya giren yönetim mekanizmaları ve yönetişimin geleceği. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 9(23), 70-102.

¹ Dr., İçişleri Bakanlığı Ankara/Türkiye

E-posta: ilker63@gmail.com

GOVERNANCE MECHANISMS INTRODUCED SINCE THE YEAR 2000 AND THE FUTURE OF GOVERNANCE IN TURKEY

ABSTRACT

Governance was first introduced effectively at the beginning of 90s to overcome the problem of governmental crisis of public administrations then was spread all around the World with the contribution of international organizations. Although formerly some cases organised with the initiatives of the heads of local units were witnessed, the actual and systematic practice of governance in Turkey starts with the year 2000s. These are the years when the relations between ‘centre and periphery’ were redefined and the regulations were realized one after another to include the actors which had been ignored in the Turkish public administration previously. The change in the perception towards the issue of citizen’s participation is the driving force behind these legislative and structural regulations which cover wide range of topics from renewal of public financial management system to broadening the fundamental rights, from diversifying the mechanisms for claiming rights at the central level to increasing participation at local level and to practices of e-government. In this frame, the aim of this study is to analyse the effects of the regulations on governance and make evaluations on the future of governance in Turkey.

Keywords: *Public administration, governance, participation, participatory democracy, civil society.*

GİRİŞ

Yaygınlaşan kitle iletişim araçları sayesinde bireyler dünyanın başka yerlerindeki gelişmeleri takip edebilmekte, oralarda sunulan hizmetlerin kalitesini kendi aldıklarıyla kıyaslamaktadır. Bu nedenle vatandaşların kamu yönetiminden talep ve beklentilerinin düzeyi ve çeşidi her geçen gün artmaktadır. Üstelik geçmiştekenden farklı olarak günümüzün düşünen, sorgulayan, daha az itaatkâr bireyleri vergi ödeyerek finanse ettikleri hizmetlerin en kalitelisini almayı kendileri için bir hak olarak görmekte ve bunu yüksek sesle ifade etmektedirler.

Bu bakımdan modern devletler vatandaş taleplerine her zamankinden daha duyarlı yapılar haline gelmiş, daha doğru bir ifadeyle gelmek zorunda kalmışlardır. Öyle ki, gerek merkezi gerekse yerel düzeydeki yönetim birimlerinin ve bunların başındaki yöneticilerin başarısı vatandaş taleplerine ne ölçüde cevap verilebildikleri, hizmetlerin kapsamını yeni gelişen şartlara ve çeşitlenen beklentilere ne kadar hızlı ve ne kadar az maliyetle uyumlu hale getirebildikleri ile ölçülür hale gelmiştir.

Kamu yönetimleri açısından bir dinamizm kaynağı olan bu durum sunulan hizmetlerde vatandaş memnuniyetini sürekli göz önünde tutacak, memnuniyet düzeyine ilişkin kamu yöneticilerine sürekli geribildirim sağlayacak ve buna göre hızlı reaksiyon gösterebilmeyi mümkün kılacak yol ve yöntemlerin geliştirilmesi zorunluluğunu da beraberinde getirmiştir.

Vatandaşları memnun etmek için öncelikle onların ne istediklerini bilmek, istekleri bilmek için de vatandaşla bir arada olmak ya da bu makalenin konusu bağlamında ifade etmek gerekirse 'vatandaşla birlikte yönetmek' gerekir.

Oysa Weberyen esaslara göre örgütlenmiş kamu yönetimlerine yöneltilen vatandaş taleplerine cevap vermekte ve sorunların çözümünde yetersiz kaldıkları, haktan kopuk ve sürekli kaynak tüketen hantal mekanizmalara dönüştükleri, sorumsuz ve hesap vermeyen yöneticiler tarafından alınan kararlar çerçevesinde işledikleri şeklindeki eleştiriler 1970'lerden itibaren yoğunlaşmıştı (Haktankaçmaz, 2009, s.32-35; Hughes, 1994, s.19,67; Kutlu, 2003, s.103-104; Sezer, 1992, s.5; Walsh, 1995, s.65). İşte tam da bu sebeplerle, yeni bir yönetim modeli olarak 'yönetişim' karşı karşıya kalınan yönetim krizinin aşılmasının reçetesi olarak ilk defa Dünya Bankası tarafından gündeme getirilmiştir.

Bu kapsamda, bu çalışmanın amacı; 2000'li yıllardan itibaren yürürlüğe konulan mevzuat düzenlemelerinin ülkemizde yönetişimin uygulanmasını nasıl etkilediğini ortaya koymak ve yönetişimin geleceğine ilişkin tespitlerde bulunmaktır.

Çalışmanın ilk bölümünde; yönetişimin kavramsal çerçevesi genel hatlarıyla ortaya konulduktan sonra ikinci bölümde ülkemizde 2000'li yıllardan itibaren yönetişim bağlamında gerçekleştirilen yasal düzenlemelere değini-

lecektir. Bu bölümde öncelikle Türk bürokratik kültürü içinde yönetim uygulamalarının evrimi ele alınacak ardından incelenen dönemde uygulamaya konulan düzenlemeler başlıklar altında gruplandırılarak değerlendirilecek ve yönetim kuramı bağlamında tartışılacaktır. Üçüncü bölümde ise, Türkiye’de yönetişimin geleceği konusunda bazı tespitlerde bulunulacaktır. Sonuç bölümünde, yönetim konusunda önümüzdeki dönemde yapılması gerekenlere ilişkin öneriler ve genel bir değerlendirme ile çalışma tamamlanacaktır.

YÖNETİŞİM KAVRAMI

1970’lerden itibaren karşı karşıya kalınan ekonomik krizlerle başa çıkmada yetersiz kalması nedeniyle o zamana kadar sorunların yegâne çözüm yeri olarak görülmüş olan geleneksel kamu yönetimi anlayışına çok sert eleştiriler yöneltilmiştir. Bu dönemde devletin rolü, toplumla ilişkileri, kamu yönetiminin temel kavramları sorgulanmaya ve yeniden tanımlanmaya çalışılmış, devleti etkin kılmak amacıyla küçültmek, yöneten-yönetilen ilişkisini yeni bir çerçeveye oturtmak fikri ön plana çıkmıştır (Eryılmaz, 2003, s.22; Ömürgönülşen, 1997, s.518; Altan ve Tülüceoğlu, 2016, s.305).

Bu dönüşüm sürecinde devletin çekildiği alanlara devlet dışı mekanizmalar, özellikle 1980’li yıllardan itibaren özelleştirme ve benzeri yollarla özel sektör girmeye başlamış, böylece bir üçüncü aktörün de yönetim modeli içerisinde düşünülmesi zorunlu hale gelmiştir. Ortaya çıkan yeni yapının üyeleri devlet, sermaye ve sivil toplum kuruluşlarıdır. Varolan yönetim anlayışının böyle bir oluşumu kucaklayamaması nedeniyle ortaya çıkan bu yeni yapılanmaya verilen isim ise yönetişim olmuştur (Şengül, 1999, s.11-12). Yöneten yönetilen ilişkilerinin yeniden düşünülmesini öneren yönetişim kavramı sanılanın aksine ‘demokratik idealler’ nedeniyle değil, bir ‘yönetilemezliği yönetmek’ ihtiyacıyla ortaya çıkmıştır. Amaç ilgili tüm tarafları yönetim sürecine katarak büyüyen ve karmaşıklaşan geleneksel yapılara sorunların çözümünde işlerlik kazandırmaktır (Okçu, 2011, s.48; Sobacı, 2007, s.222;).

Yönetişimin ‘iyi yönetim’ şeklinde kavramsallaştırılarak etkili biçimde ilk kez kullanıldığı belge Dünya Bankası’nın 1989 yılında yayımladığı ‘Afrika Sürdürülebilir Büyüme Raporu’dur. Esasında iyi yönetim; yönetim ilkelelerinin uygulanması aşaması, bir diğer deyişle yönetişimin eylemsel durumudur. Akademik yazında iyi yönetimle yönetim sıklıkla birlikte veya birbirinin yerine kullanılmaktadır (Aslaner ve Karaca, 2017, s.136). Nitekim bu makalede de kullanım bakımından bu iki kavram arasında ayırım gözetilmemiştir.

Söz konusu Rapor’un Dünya Bankası Başkanı tarafından yazılan önsözünün ‘iyi yönetim’in temel prensiplerinin sıralandığı paragrafında şu ifadeler yer almaktadır: “Geçmişteki zayıf ekonomik performansın temel nedeni kamu kurumlarının başarısızlığıydı. Bu nedenle özel sektör ve piyasa meka-

nizmaları önemlidir ancak bunlar iyi yönetimle -ki iyi yönetim demek etkili bir kamu hizmeti, güvenilir bir yargı, hesap verebilen bir kamu yönetimi ve yönetenler ile yönetilenler arasında daha iyi bir denge demektir- birlikte işlemelidir. Bundan dolayı bu Rapor başta kadınlar olmak üzere sıradan vatandaşları güçlendirecek bir dizi öneri sunmaktadır.” Söz konusu raporun altıncı sayfasında ise özetle; “Nihayetinde daha iyi yönetim yolsuzlukla en üst düzeyden en alt düzeye kadar iyi koordine edilmiş bir mücadeleyi, iyi uygulamaların belirlenmesini, hesap verebilirliğin güçlendirilmesini, kamuoyu tartışmalarının teşvik edilmesini, özgür medyanın kökleştirilmesini ve sivil toplum kuruluşlarının güçlendirilmesini içerecek şekilde siyasi bir yenilenmeyi gerektirir” (World Bank, 1989, s. xii, 6) ifadelerine yer verilmiştir. Sonrasında IMF, OECD, Birleşmiş Milletler, Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası kuruluşların da katkısıyla yönetim kavramı tüm dünyada yaygınlaşmıştır (Aydınlı ve Memiş, 2015, s.135).

1996’da İstanbul’da düzenlenen Habitat-2 Konferansı’yla “yapabilir kılma”, “çok aktörlü yönetim” ve “aktif katılımçılık” gibi kavramlar kamu yönetimi alanında ilk kez telaffuz edilen başka bazı kavramlarla birlikte yönetim alanında en yaygın kabul gören kavramlar haline gelmiştir (Aykaç, 1996, s.17). Çok aktörlü yönetimle kastedilen ortaklar arasında devlet, vatandaşlar, sivil toplum örgütleri ve özel kesimin yanı sıra yerel ve bölgesel yönetimler de yer almaktadır (Mengi, 2007, s.1). Yeni dönemle birlikte yönetim (government) kavramının yerini yönetim (governance) kavramı almaya başlamıştır (Canpolat ve Haktankaçmaz, 2010, s.91).

Türkçe’ye yönetim kelimesine “işteşlik” (karşılıklılık) eki eklenerek çevrilen yönetim yönetimden farklı olarak bir kişi veya grubun tek taraflı olarak yönetme eylemini gerçekleştirmesi yerine ilgili tüm aktörlerin yönetme işine katılmasını, bu eylemin bir parçası olmalarını ifade etmek için kullanılmaktadır (Okçu, 2011, s.45).

Yönetişimle, geleneksel devlet yönetimi anlayışından toplumdaki tüm bireylerin karar alma süreçlerinde etkili olabildiği bir yönetim anlayışına geçilmesi hedeflenmektedir. Eskiden beri kullanılan yönetim kavramı gerek kamu kurumlarının gerekse özel sektör işletmelerinin işleyişi ve örgütlenişi ile ilgili yönlere vurgu yapmaktayken yönetim, yönetim kavramının gözardı ettiği kamu ve özel politikaların ‘üretileme ve uygulanma süreçlerine’ odaklanır. Başka bir deyişle yönetim, izlenecek politikaların sadece seçilmiş yönetimler ve belli yönetim kademeleri tarafından üretilmesi yerine bunların kamu, özel sektör ve sivil toplumun katılımıyla çok daha geniş bir perspektifle geliştirilip uygulanmasına vurgu yapar. Masada sadece bürokratlar ve onlara yön veren siyasetçiler değil, aynı zamanda özel sektör ile üçüncü sektör olarak da adlandırılan sivil toplum temsilcileri de yer almalıdır. Bu ilişkide iktidar sadece devletin kontrolünde olmadığı gibi aktörlerden hiçbiri diğerine baskın değildir. Çünkü yönetim, toplumdaki aktörlere ortaklar olarak bakar ve yönetim faaliyetini toplumdaki ekonomik, siyasi ve toplumsal aktörlerin etkileşiminden doğan bir yönlendirme ve denetleme kalıbı olarak

görür (Altan ve Tülücoğlu, 2016, s.306-307; Okçu, 2011, s.48; Özer, 2006, s.60).

Kamu ile vatandaş arasındaki bu yeni ilişki çerçevesinde vatandaş kamu yönetiminin sunduğu hizmetlerden pasif bir biçimde yararlanan kişi olmaktan çıkmakta, kamusal hizmetlerin her aşamasında söz söyleyebilen, kamu yönetimini her düzeyde etkileyebilen “aktif yurttaş” (TOBB, 2000, s.107-108) konumuna gelmekte buna bağlı olarak halkla onların temsilcisi seçilmişler arasındaki ilişkilerin niteliği de değişmektedir.

Yönetişim kavramı günümüzde daha çok kamu yönetimi ve siyaset bilimi alanında demokrasi, katılım, insan hakları, kalkınma ve sivil toplum kavramlarıyla birlikte yaygın şekilde kullanılmaktaysa da üzerinde uzlaşılmış tek bir tanımı bulunmamaktadır (Altan ve Tülücoğlu, 2016, s.305; Bahçavan, 2006, s.4-8). Kavram ilk ortaya atıldığı günden bugüne, farklı sektörlerde (kamu ve özel), farklı disiplinlerde (uluslararası ilişkiler, kalkınma, kentsel politikalar, ekonomi gibi), farklı kıtalarda, farklı devletlerde, farklı birliklilik ilişkilerinde, farklı gereksinimlere göre şekillenmiş ve katılımçılık, kaynak transferi, iş birliği gibi temel prensipler çerçevesinde çeşitlenmiştir (Aydınlı ve Memiş, 2015, s.124).

Yönetişim’e bazı sıfatların eklenmesiyle ifade edilen yönetim türleri farklı ölçütler kullanılarak farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır. Örneğin, mekansal farklılıklar esas alınarak yapılan bir sınıflandırmaya göre; ‘küresel’, ‘ulusal’ ve ‘yerel’ ölçekte yönetim türlerinden bahsedilmektedir. Buna karşılık devletin fonksiyonları esas alınarak sınıflandırma yapıldığında; ekonomik faaliyetleri içeren ‘iktisadi yönetim’, politika oluşturmadaki karar süreçlerini içeren ‘siyasi yönetim’ ve politika uygulama aşamasını ifade eden ‘idari yönetim’ olmak üzere üç tür yönetim ortaya çıkmaktadır (Özer, 2006: 74). Göymen (2000, s.6) tarafından yapılan benzer bir sınıflandırmada ise yönetim türleri; siyasal iktidarın kurumsallığını ifade eden hükümetten daha geniş bir kavram olarak ‘sistemsel boyutta yönetim’, siyasal iktidarın meşruiyetini ve vatandaşların seçimler dışında da yönetime katılmasını ifade eden ‘siyasal boyutta yönetim’ ve nihayet kamu hizmetlerinde niteliğin ve şeffaflığın artırılmasını ifade eden ‘yönetimsel boyutta yönetim’ olarak sıralanmıştır. Bu makalede ele alınan konular bakımından değinilmesi gereken yönetim türlerinden birisi de ‘e-yönetişim’dir. E-yönetişim, yönetişimin bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler sonrasında ortaya çıkan ve bu teknolojiden yararlanmayı amaçlayan en yeni türüdür. E-yönetişimde kamuya ait bilgi ve belgeler İnternet ortamında erişime açılarak kamu hizmetlerinin sunulması, planlaması ve vatandaşın bilgiye ulaşmasında elektronik araçların kullanımı desteklendiğinden bir yandan yönetimde açıklık temin edilirken diğer yandan işlem maliyetlerinden tasarruf sağlayan etkin bir yönetim tarzı ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan e-yönetişim sadece arka ofis işlemlerini destekleyen bir elektronikleşme değil, yöneten-yönetilen ilişkileri bağlamında yasama, yürütme ve yargı alanlarına ilişkin kamusal faaliyetlerde köklü bir değişimi ifade etmektedir (Demirel, 2010, s.69-71).

Yönetişimin belli ilkeleri bulunmaktadır. Aktan ve Kitapçı (2016, s.52) yaptıkları yönetim tanımında, devlet yönetiminde; temsil, katılım ve denetim, etkin bir sivil toplumun, hukukun üstünlüğünün, yerinden yönetimin, açıklığın ve hesap verme sorumluluğunun bulunmasını yönetişimin varlığı için gerekli saymışlardır. Özer (2006, s.79-81) ise yönetişime ilişkin sekiz ilke sıralar ve bunları şu şekilde açıklar.

Şeffaflık (Saydamlık): Yönetimden yönetilenlere serbest bir bilgi akışının olmasını, ihtiyaç duyan gerçek ve tüzel kişilerin kamunun sahip olduğu bilgiye olabildiğince kolay ve herhangi bir sınırlamaya tabi olmaksızın erişebilmesini ifade etmektedir.

Hesap verebilirlik: Kamu görevlilerinin yetki ve sorumlulukların kullanılmasında, kamuoyuna ve ilgili makamlara karşı sorumlu olması, kendilerine yönelik eleştiri ve talepleri dikkate alarak bu yönde hareket etmesi ve bir başarısızlık durumunda sorumluluğu üstlenmesi gerekliliğini ifade eder.

Katılımcılık: Tüm vatandaşların gerek doğrudan gerekse kendilerini temsil eden kurumlar vasıtasıyla karar alma süreçlerine katılmalarını ifade eder. Vatandaşların aktif katılımı sayesinde, politikalar oluşturulurken farklı çıkarlar arasında uzlaşma sağlanır, bu şekilde vatandaşlar kişisel çıkarlarının ötesinde ortak çıkar için hareket etmiş olurlar.

Cevap verebilirlik: Kurumların ve kurumlarda geçerli süreçlerin tüm vatandaşlara hizmet etmeyi amaçlamasını ifade eder. Kamu görevlilerinin, vatandaşların taleplerine duyarlı, ihtiyaç ve isteklerini anlayabilen ve bunlara cevap vermeye hazır bir yapıda olmalarını gerektirir.

Hukukun üstünlüğü: Kurumların yasal çerçeve içinde hareket etmeleri, vatandaşların bu çerçeveyi oluşturan kurallara uygun davranışlarda bulunması, temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınmış olması, bağımsız yargının varlığı gibi bir dizi unsuru içerir.

Etkinlik: Kamu kaynaklarının önceden belirlenmiş hedeflere zamanında ulaşılmasını sağlayacak şekilde kullanılmasını ve sonuçlar üretilmesini ifade eder.

Eşitlik: Tüm vatandaşların mevcut refah seviyelerini muhafaza etme ve geliştirme fırsatlarına sahip olmalarını, benzer olayların, benzer şekilde, tarafsız ve adil muamele görmesini ifade eder.

Stratejik vizyon: Kamu yöneticilerinin yönetim ve kalkınma konusunda bir perspektif sahibi olmalarını ve bunu geliştirmelerini ifade eder. Vizyon süreklilik göstermeli, paydaşların katılımıyla belirlenmeli, vizyonun gerçekleştirilmesine yönelik hedefler ulaşılabilir olmalıdır.

Yönetişimin tam anlamıyla var olabilmesi için bir arada ve birbirini tamamlayacak şekilde hayata geçirilmesi gereken bu ilkeler çalışmamız kapsamında ülkemizde uygulamaya konulan düzenlemelerin yönetim bağlamında değerlendirilmesinde temel kıstaslarımız olacaktır.

TÜRKİYE’DE 2000’Lİ YILLARDAN İTİBAREN UYGULAMAYA GİREN YÖNETİŞİM MEKANİZMALARI

Tarihi Arka Plan

Modern devlet anlayışı içinde yerel yönetimlerin gerçek anlamda özerkliği, yerel halkın hak ve özgürlüklerinin korunması demokratik hükümet anlayışının da temel unsurunu oluşturmaktadır (Tortop, 1991, s.8). Türkiye’de bu anlamda merkezi hükümetle vesayet ilişkisine ilk güçlü tepki 1970’li yıllarda çoğu büyükşehir belediyesini yöneten CHP’li belediyelerden gelmiştir. Bu belediyeler daha sonra “sosyal demokrat belediyecilik” olarak adlandırılacak bir yaklaşımla kentlerde yaşayan dinamik kesimleri inandırmadan, karar alma süreçlerine katmadan toplumu tepeden inme yöntemlerle yönetmenin artık mümkün olmadığını, belediyelerde edinecekleri yeni görev, yetki ve kaynakları katılımcı bir model içinde kentlilerle paylaşma arzularını ifade etmişlerdir. Esasında asıl talep; merkezi hükümetin uzantısı niteliğinde güçsüz, yetkisiz, öz kaynaklı bir yerel yönetim modelinden güçlü bir yerel hükümet modeline geçilmesiydi.

O dönemde yönetenlerle yönetilenler arasında iletişimi sağlayacak kanalların yokluğunun doğurduğu sıkıntıları gidermek amacıyla mevcut resmi yapılara alternatif olarak, çoğu durumda da yeni iletişim kanallarına ihtiyaç duyan vali, kaymakam ve belediye başkanının inisiyatifleriyle; kent parlamentosu, kent meclisi, kent danışma kurulu, halk kurultayı, halk toplantısı gibi adlarla yeni yapılar oluşturulmuştur. Bu yeni yapıların ortak amacı hemşeh-riler, kentteki sivil toplum kuruluşları ile kent yönetimine katılmak isteyen tüm tarafları bir araya getirmek suretiyle kentte yaşayanlarla doğrudan iletişime geçmek, görüş alışverişinde bulunmak, belirli konularda düşünce oluşturmaktır. Bu anlamda yerel yönetimler düzeyinde yönetişimin uygulanma biçimlerinden ilki kentlinin, özellikle de projeden etkilenecek kesimlerin, projelerin her aşamasına doğrudan ve karar alıcı olarak katılımını öngören ‘Proje Demokrasisi’ uygulamasıdır (Çukurçayır ve Eroğlu, 2012, s.219; Göymen, 2000, s.4, 10).

Resmi yapılara alternatif bu platformlara; örgütlü olmayan toplum kesimlerinin nasıl temsil edileceği, toplantıya katılanların nasıl belirleneceği, gündemin nasıl oluşturulacağı, katılan yeni aktörlerin yönetim kapasiteleri ve

demokrasi anlayışlarındaki sınırlılıklar nedeniyle istenen verimin alınmadığı, bu yapılardaki tartışmalara daha çok uzman, akademisyen ve yerel sermayenin yön verdiği, marjinal grupların özellikle ekonomik olarak güçsüzlerin ve kadınların dışlandığı, bu tür yapıların yüzeysel kaldığı ve hepsinden de öte bu yapıların bağlayıcı karar alma yetkilerinin bulunmadığı, bir danışma ve halkla ilişkiler çabası olmaktan öteye gidemediği, daha ziyade yöneticilerin önceden almış oldukları kararları onaylamaktan başka bir işe yaramadığı (Göymen, 1999, s.76) biçiminde eleştiriler yöneltmiştir. ‘Yerel Gündem 21’ çalışmalarının yoğunlaşması bu platformların yaygınlaşmasına kısmen katkıda bulunmuşsa da yöneticilerin inisiyatifleri ile ortaya çıkmış olan bu uygulamalar kalıcı ve yeterince etkili olamamıştır (Çukurçayır ve Eroğlu, 2012, s.219-220).

Türkiye’de yönetişimin etkili ve yaygın bir şekilde uygulamaya konu olmasına katkı sunan gelişmeler önem sırasına konulduğunda, 1980 sonrasında ülkemizin ekonomi-politik sistematığının küreselleşmeyle uyumlu olarak yeniden tanımlanmasını ilk sıraya yazmak gerekir. Çünkü bu dönemde içe kapalı ithal ikameci sanayileşme politikasının yerini ihracata dayalı sanayileşme modeli almış, Türkiye daha yaygın şekilde uluslararası ekonomik sisteme entegre olmuştur. Bu durumun konumuz bakımından en önemli sonucu devlet etrafında kümelenen ve hatta daha önce kamunun destekleriyle ortaya çıkarılan müteşebbis sınıf yanında Anadolu’da yeni bir girişimci sınıfın ortaya çıkması ve 1990’larda devlet içerisinde temsiliyet istemi ile İstanbul merkezli sanayicilere rakip olmalarıdır.

Daha önceden sadece üretici olan bu yeni toplumsal grupların bir tüketici grubu olan ve devlet içindeki rant paylaşımında ayrıcalıklı muamele gören İstanbul merkezli sanayiciler gibi, tüketim süreçlerine de talip olmaları 28 Şubat sürecinde siyasal çalkantı ve çatışmalara yol açmıştır.

28 Şubat, bir kısım sivil toplum unsurlarının merkezde bürokratik ve askeri elitler eliyle bir baskılanma sürecine muhatap olmalarına neden olurken diğer yandan kendi muhalefetinin ortaya çıkmasını sağlayacak bir entelektüel arka plan da yaratmıştır (Özer ve Ökmen; 2012, s.177-178). Bu bakımdan 28 Şubat, yeni sosyo-ekonomik güce karşı klasik hegemonyanın direnişi, AK Parti’de, bu mücadelede sistemin ‘çevre’sinden ‘merkez’ine ilerleyen Anadolu sermayesinin başarısının sonucudur (Koçal, 2012, s. 84).

Bu noktadan hareketle, ‘yönetişim uygulamaları 1990’lı yıllarla birlikte dünyada yaygınlaşıırken; Türkiye’de daha yoğun ve sistemli bir biçimde 2000’li yıllardan itibaren uygulamaya girmiştir’ (Çukurçayır ve Eroğlu, 2012, s.215) şeklindeki bir tespit yanlış olmayacaktır. Şöyle ki; çalkantılı ve çatışmalı 28 Şubat sürecini takiben 2000’li yıllarda Türkiye’nin içine sürüklendiği ekonomik krizlerin hemen sonrasında 2002 yılında iktidara gelen AK Parti’nin açıkladığı gerek 58. Hükümet Programı’nda ve gerekse Acil Eylem Planı’nda devletin yeniden yapılandırılması amacıyla yapılacak reformlar sıralanmıştır. Bu reformlarla Türk kamu yönetiminde daha önceleri “muhatap”

olarak kabul edilmeyen toplumsal aktörler ve dinamikler yönetim süreçlerine paydaş olarak kabul edilmeye, ‘merkez-çevre’ ilişkisi yeniden tanımlanmaya, müzakereci kamusal politika anlayışı ve süreçleri uygulamaya geçirilmeye başlanmıştır (Özer ve Ökmen; 2012, s.176-177).

2000’li yıllarda başlayan bu yeni dönemde gerek merkezi yönetim gerekse yerel yönetimler düzeyinde kapsamlı değişiklikler yapılmış, yapılan bu değişikliklerin bir kısmı doğrudan yönetişimin güçlendirilmesini amaçlarken bir kısmı dolaylı olarak katkıda bulunmuştur.

Kamu Mali Sisteminin Yenilenmesi

Avrupa Birliğine verilen Katılım Ortaklığı Belgesi, 58. Hükümet Programı ve Acil Eylem Planı başta olmak üzere pek çok ulusal politika belgesinde yer verilen ‘kamu mali yönetiminde değişiklik yapılması’ hedefinin (bumko.gov.tr, 2018) bir sonucu olarak 24.12.2003 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanan ve 01.01.2006 tarihinde tümüyle yürürlüğe giren Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu (KMYKK) ülkemizde yönetişimin güçlenmesine katkı yapan değişikliklerin başında gelir.

Kanun’un 5. maddesinde kamu maliyesinin kamu görevlilerinin hesap verebilmelerini sağlayacak şekilde uygulanacağı’ temel ilke olarak sayılırken mali saydamlık başlıklı 7. maddesinde her türlü kamu kaynağının elde edilmesi ve kullanılmasında denetimin sağlanması amacıyla kamuoyunun zamanında bilgilendirileceği hükme bağlanmıştır (Mevzuat, 2003a).

KMYKK ile kamuda stratejik planlama ve performans esaslı bütçeleme sistemine geçilmiş, bu çerçevede kamu idarelerinin ölçülebilir hedefler saptamak ve performanslarını önceden belirlenmiş göstergeler doğrultusunda ölçebilmek için katılımcı yöntemlerle stratejik plan hazırlayacakları yine kamu yöneticilerinin hesap verme sorumluluğu çerçevesinde, her yıl faaliyet raporu düzenleyerek kamuoyuna açıklayacağına ilişkin uygulamalara Türk kamu yönetiminde ilk kez rastlanmaktadır.

Kanun’da kamu kaynaklarının kullanımında şeffaflık, etkinlik ve hukuka uygunluğun sağlanması ile yolsuzluğun önlenmesi bakımından vurgulanması gereken yeniliklerden biri de kamuda iç kontrol sisteminin kurulması, dış denetim konusunda ise Sayıştay’ın yetkili merci olarak belirlenmesidir. Biraz da KMYKK ile kurgulanan yeni mali sistemde Sayıştay’a tanımlanan kritik rolün gereklerinin karşılanması kaygısıyla yenilenen Sayıştay Kanunu (Mevzuat, 2010)’nda bu durumun derin yansımaları vardır. Zira yeni Sayıştay Kanunu’nda amacın; kamuda hesap verme sorumluluğu ve mali saydamlık çerçevesinde kamu idarelerinin etkili, ekonomik, verimli ve hukuka uygun olarak çalışmasını sağlamak olarak belirlenmiş olması konumuz bakımından dikkat çekicidir.

Yeni kamu mali yönetim sistemini oluşturan mevzuat kapsamında değiştirilmesi gereken düzenlemelerden biri de Kamu İhale Kanunu’dur. Yenilenen ihale mevzuatıyla oluşturulan sistemde; kamuoyu denetimi, saydamlık ve

eşit muamele ihalelerde uyulacak ilkeler arasında sayılmış, Kanun'un 5. maddesiyle idareler bu ilkelerin hayata geçirilmesinden sorumlu tutulmuştur (Mevzuat, 2002).

Kamu Mali Sisteminin Yenilenmesi Çalışmalarının Yönetişim Bağlamında Değerlendirilmesi

KMYKK, yeni Sayıştay Kanunu ve Kamu İhale Kanunu'nun yönetim bakımından önemi mali yönetimde şeffaflığın ve kamuoyu denetiminin sağlanmasına ve sağlıklı bir hesap verme mekanizması oluşturulmasına yönelik içerdikleri düzenlemelerdir.

Genel gerekçesinde (TBMM, 2020b) de belirtildiği üzere kamu mali yönetiminde şeffaflığın ve sağlıklı bir hesap verme mekanizmasının yerleştirilmesi, kamu kaynaklarının elde edilmesi ve kullanılmasıyla ilgili bilgilerin açıklanması suretiyle kamuoyu denetiminin sağlanması KMYKK ile gerçekleştirilmek istenen hedefler arasındadır ki bunlar yönetişimin şeffaflık, hesap verebilirlik, katılımcılık, etkinlik ve stratejik vizyon ilkeleriyle uyumludur.

Kanunla getirilen kamu kurumlarının katılımcı yöntemle stratejik plan hazırlaması ve her yıl faaliyet raporu açıklaması uygulamaları pratikte şu anlama gelmektedir: Kamu kurumları kendilerine tahsis edilen kaynakla orta ve uzun vadede ölçülebilir hedefleri paydaşlarıyla birlikte belirleyecek ve her yıl bu hedeflere ne ölçüde ulaştığını gösteren karnesini kamuoyu ile paylaşacaktır.

KMYKK ile yürürlüğe konulan yeni uygulamalarla, kamu yönetiminin faaliyetleriyle ilgili doğru ve güncel bilgilere sahip vatandaşın idarenin faaliyetlerini daha etkili biçimde denetleyebilmesinin ve yönetsel karar ve faaliyetlerde aktif olabilmesinin önü açılmış, geçmişten beri vatandaş katılımını engellediği için eleştirilen en temel eksiklerden biri giderilmiştir.

Yeni Sayıştay Kanunu'nda da KMYKK ile aynı doğrultuda hedefler belirlenmiş, bu çerçevede Sayıştay Kanunu genel gerekçesinde (TBMM, 2020c) vatandaş odaklı yönetim anlayışı içinde hesap verilebilirliğin ve saydamlığın sağlanarak kamu kaynaklarının etkin, verimli ve tutumlu bir şekilde kullanılmasını temin etmenin Sayıştay'ın temel işlevleri olarak sıralanmış olması ülkemizde yönetişimin ilkelerinin hayata geçirilmesi bakımından önemlidir.

Günümüzde yolsuzluk ve rüşvetle etkili bir mücadele için kamuoyu desteği önemli görülmektedir. Yeni Kamu İhale Kanunu'nda, eskisinden farklı olarak, saydamlık ve eşit muamele ilkeleriyle birlikte kamuoyu denetiminin de yargısal ve idari denetime ilave bir denetim yolu olarak açıkça sayılmış olması bu gelişmenin bir yansımasıdır. Yönetsel bir süreçte vatandaşın temel bir aktör olarak konumlanan ve bu yönüyle yönetişimin güçlendirilmesine katkı yapan bu düzenlemeyle uyumlu olarak gerek merkezi gerekse yerel yönetimler düzeyinde kamu ihalelerinin canlı yayınlanması, tekliflerin açıldığı oturumu izlemek isteyenlere kısıtlama getirilmemesi gibi uygulamalar yaygınlaşmaktadır (Gök, 2010, s.18; Gürün ve Özcan, 2018, s.333; TBMM, 2020a).

Yerel Yönetimler Mevzuatında Değişiklik

Yerel düzeyde yönetişimi kurumsal hale getirecek uygulamalar başta Belediye ve Büyükşehir Belediyesi Kanunları ile İl Özel İdaresi Kanunu olmak üzere yerel yönetim mevzuatında yapılan değişiklikler sonrası yürürlüğe konulmuştur.

Yeni mevzuatla bir yandan merkezi yönetim tarafından yürütülen bir kısım hizmetlerde yerel yönetimler yetkili kılınıp yerel yönetimlerin yetki alanı genişletilirken diğer yandan yerel yönetimlerin gelirlerini arttırıcı düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Daha da önemlisi önceden yöneticilerin bakış açısına göre şekillenen vatandaş katılımına yönelik uygulamalar yeni mevzuatta kapsamlı bir şekilde düzenlenerek tüm yerel yönetimler için bağlayıcı hale getirilmiştir.

Belediye Kanunu’nun “Hemşehri hukuku” başlıklı 13. maddesinde “herkesin ikamet ettiği beldenin hemşehrîsi olduğu, hemşehrîlerin, belediye karar ve hizmetlerine katılma, belediye faaliyetleri hakkında bilgilenme haklarının bulunduğu belirtilmiştir. Bu maddeyle beldede yaşayanlara tanınan hak maddenin ikinci paragrafında belediyelerin, hemşehrîler arasında sosyal ve kültürel ilişkileri geliştirmek amacıyla yapacağı çalışmalarda üniversitelerin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, sivil toplum kuruluşları ve uzman kişilerin katılımını sağlayıcı önlemleri almakla yükümlü tutulmasıyla bir adım daha ileri taşınmıştır. Buna karşılık vatandaşlara tanınan bu hak tamamen karşılıksız bırakılmamış onlara da “belediye sınırları içinde oturan, bulunan veya ilişkisi olan her şahıs, belediyenin kanunlara dayanan kararlarına, emirlerine ve duyurularına uymakla ve belediye vergi, resim, harç, katkı ve katılma paylarını ödemekle yükümlüdür” denilerek sorumluluk verilmiştir.

Ayrıca Belediye Kanunu’nun 9. maddesiyle de belediyelerin, mahallenin ve muhtarlığın ihtiyaçlarının karşılanması ve sorunlarının çözümü için bütçe imkanları ölçüsünde gerekli ayni yardım ve desteği sağlayacağı, kararlarında mahallelinin ortak isteklerini göz önünde bulunduracağı ve hizmetlerin mahallenin ihtiyaçlarına uygun biçimde yürütülmesini sağlamaya çalışacağı belirtilerek yönetime katılma konusunda mahallenin ve mahallelinin önemine vurgu yapılmıştır.

Yerel düzeyde yönetime katılma ile ilgili önemli bir başka düzenleme Belediye Kanunu’nun “Kent konseyi” başlıklı 76. maddesindeki hükümdür. Maddede kent konseyinin, kent yaşamında; kent vizyonunun ve hemşehrîlik bilincinin geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, saydamlık, hesap sorma ve hesap verme, katılım ve yerinden yönetim ilkelerini hayata geçirmeye çalışacağı belirtilmiştir. Kent Konseyi Yönetmeliğinde de konseylerin işleyişiyle ilgili detaylı düzenlemeler yapılmış ve daha önemlisi kent konseyleri “kentin sorunlarının belirlendiği, tartışıldığı, çözümlerin geliştiril-

diği ortak aklın ve uzlaşmanın esas olduğu yönetim mekanizmaları” biçiminde tanımlanmıştır. Yeni Belediye Kanunu’nda kent konseyinde oluşturulan görüşlerin belediye meclisinin ilk toplantısında gündeme alınarak değerlendirileceği hükme bağlanarak yönetime katılma prensibi daha da ileri götürülmeye çalışılmıştır.

Benzer şekilde Belediye Kanunu, Büyükşehir Belediyesi Kanunu ve İl Özel İdaresi Kanunu’nun çeşitli maddelerinde meclis toplantı yeri ve gündeminin önceden, kesinleşen meclis kararlarının ise bilahare halka duyurulacağı, meclis ihtisas komisyonu raporlarının aleni olduğu ve halka duyurulacağı gibi hususlarının açıkça ifade edilmiş olması yönetimde şeffaflığın sağlanması bakımından önemlidir.

Yenilenen yerel yönetimler mevzuatında değinilmesi gereken yönetime katılımı artırıcı bir diğer düzenleme ise hizmetlere ‘gönüllü katılım’dır. Gerek il özel idarelerine gerekse belediyelere yerel halk arasında dayanışma ve katılımı sağlamak için dernekler, vakıflar ve meslek odaları ile iş birliği yapabilmek, gönüllü kişilerin katılımına yönelik programlar uygulayabilme imkanı getirilmiştir.

Bu kapsamda son olarak; yerel yönetimlerin hizmetlerle ilgili olarak, halkın görüş ve düşüncelerini belirlemek amacıyla kamuoyu araştırması yaptırabilmelerine yeni mevzuatla imkân tanındığını belirtmek yerinde olacaktır. Gerçi yeni mevzuatla bu imkân tanınmadan önce de bazı belediyeler yerel halkın nabzını tutmak için bu uygulamaya başvuruyorlardı ancak bunun yeni mevzuatta açıkça tanınması hem vatandaşın bir konu hakkındaki tavrının yöneticilerce dikkate alınması gerektiğinin vurgulanması hem de bir bakıma bu tür uygulamaların teşvik edilmesi bakımından anlamlıdır (Mevzuat, 2004a; Mevzuat, 2005a; Mevzuat, 2005b).

Yerel Yönetimlere İlişkin Çalışmaların Yönetişim Bağlamında Değerlendirilmesi

Yerel yönetimlere ilişkin mevzuatın yenilenmesiyle gerek Belediye Kanunu gerekse İl Özel İdaresi Kanunu’nda yerel düzeyde yönetişimin güçlendirilmesi amacıyla bir yandan yeni mekanizmalar geliştirilirken bir yandan da belli bir sistemden yoksun olarak yürütülen uygulamaların hem kurumsallaştırılması hem de etkinliğinin artırılmasına yönelik hükümlere yer verilmiştir. Hemşehri hukuku, mahallelinin ve mahalle muhtarlığının taleplerine yaklaşım, meclis toplantı ve kararlarının halka duyurulması, hizmetlere gönüllü katılım, kamuoyu araştırması yaptırılması, kent konseyi gibi konulardaki düzenlemeler bu bakımdan dikkat çekicidir.

Elbette yerel yönetimlere ilişkin söz konusu kanunlarda yönetim bakımından altı çizilmesi gereken nokta bu kanunlarda ortaya konan yaklaşımdır. Gerek belediye gerekse il özel idaresi kanunlarının genel gerekçelerinde (TBMM, 2020d; TBMM, 2020e) bu yönetimlere katılımcı bir yapı kazandırır-

larak demokratik niteliklerinin artırılması, bu yönetimler ile yerel halk arasında dayanışma ve karşılıklı güvenin güçlendirilmesi, bu yönetimlerin vatandaş taleplerine duyarlı, şeffaf, hesap verme yükümlüğü olan, verimli, etkin ve kaliteli hizmet sunan bir yapıya kavuşturulmaları temel amaç olarak ifade edilmiştir ki bu yaklaşım yönetim ilkeleriyle tam bir uyum içerisindedir. Hatta ilgili mevzuatta ortaya konulan yönetime katılımın artırılması arzusu o kadar yüksektir ki, örneğin Belediye Kanunu’nun “Hemşehri hukuku” başlıklı 13. maddesinde ‘her Türk’ ya da ‘her vatandaş’ değil de ‘herkes’ ikamet ettiği beldenin hemşehrisidir denilerek hemşehri statüsünün tanınmasında vatandaş-yabancı ayrımı yapılmamış, yabancı uyruklu da olsa hemşehri olabilmek için beldede ikamet etmek yeterli sayılmış, belediye karar ve hizmetlerine katılma hakkı tanınmıştır (Öztürk, 2013,s.157).

HAK ARAMA MEKANİZMALARININ GÜÇLENDİRİLMESİ

Yakın dönemde hayata geçirilen yasal düzenlemelerle bir yandan vatandaşın hak aramasına yönelik mevcut kanalların etkinliği artırılırken diğer yandan yeni hak arama mekanizmaları oluşturulmuştur.

Bu kapsamdaki düzenlemelerin ilki olan Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun’da 2003 ve sonrasında yapılan değişikliklerle başvuru hakkı Türkiye’de yerleşik yabancıları da kapsayacak şekilde genişletilmiş, idarenin başvurulara cevap verme süresi 60 günden 30 güne indirilmiş ve TBMM Dilekçe Komisyonu’nun etkinliğini arttırıcı bazı düzenlemeler yapılmıştır (Mevzuat, 1984).

Bilgi Edinme Hakkı Kanunu’yla ise yeni bir hak arama mekanizması daha Türk yönetim yapısına girmiştir. Kanunda Türkiye’de yerleşik yabancılar da dahil olmak üzere kişilerin bilgi edinme hakkına sahip olduğu açıkça ifade edilmekte ve bunun demokratik ve şeffaf bir yönetimin gereği olduğunun altı çizilmektedir. Bu bağlamda idare Kanun’daki istisnalar dışındaki her türlü bilgi ve belgeyi başvuranların yararlanmasına sunmak ve bilgi edinme başvurularını süratli ve doğru sonuçlandırmakla yükümlü kılınmaktadır. Paylaşılacak bilgilerin belirlenmesinin idarenin takdirine bırakılmayıp bu konudaki itirazları değerlendirmek ve ayrıca hakkın kullanılması konusunda genel bir gözetim işlevi üstlenmek üzere Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu (BEDK)’nun oluşturulması ise yeni mekanizmanın etkinliğini arttıran önemli bir ayrıntıdır (Mevzuat, 2003b).

Kamu Görevlileri Etik Kurulu’nun ve bu kapsamda ilgili idareler bünyesinde oluşturulan etik komisyonlarının kurulması bu çerçevede değerlendirilmesi gereken bir diğer yeni hak arama mekanizmasıdır. Kurulan bu Kurul ve komisyonlar kamuda etik kültürünü yerleştirmek, etik davranış ilkeleri konusunda karşılaşılan sorunlarla ilgili yönlendirmede bulunmak ve etik uygulamaları değerlendirmekle görevlidir. Kurul ayrıca kamu görevlilerinin uymaları gereken saydamlık, tarafsızlık, dürüstlük, hesap verebilirlik, katı-

lımcılığın da aralarında olduğu etik davranış ilkelerinin ihlal edildiği iddiasıyla re'sen veya başvuru üzerine inceleme de yapabilmektedir (Mevzuat, 2004b; Mevzuat, 2005c).

Anayasa'nın 74. Maddesinde 2010 yılında yapılan değişiklik sonrası yönetim yapımıza giren Kamu Denetçiliği Kurumu (KDK) da kamu hizmetlerinin işleyişinde bağımsız ve etkin bir şikâyet mekanizması oluşturulması amacıyla kurulmuştur. TBMM Başkanlığı'na bağlı olarak, idarenin her türlü faaliyetini hukuka uygunluk açısından incelemek ve idareye önerilerde bulunmakla görevli Kurum, misyonunu; hukukun üstünlüğünün sağlanması ve iyi yönetim ilkelerinin yerleştirilmesi için halkın avukatlığını yapmak ve aldığı kararlarla idareye yol göstermek şeklinde tanımlamakta, hak arama kültürünün yaygınlaştırılmasına ve hesap verebilir bir idarenin oluşturulmasına katkı sağlamak Kurum'un amaçları arasında sayılmaktadır (ombudsman.gov.tr, 2018; Mevzuat, 2012).

Hak Arama Mekanizmalarının Güçlendirilmesi Çalışmalarının Yönetişim Bağlamında Değerlendirilmesi

Türkiye'de siyasal, yargısal ve hiyerarşiye dayalı klasik hak arama mekanizmalarının yanında bireysel başvuru ile harekete geçirilen, çabuk ve pratik çözümler üretebilen ve vatandaş katılımına imkân tanıyan farklı hak arama mekanizmaları ve kurumsal yapıların oluşturulması kamu yönetiminde demokratikleşme ve yönetim çalışmalarını kapsamında gündeme gelmiştir (Karcı ve Küçükcan, 2016, s.72-78).

Bu kapsamda gündeme gelen ve bireylerin kamu bilgisine erişimini, katılımını ve denetimini kolaylaştıran Dilekçe Kanunu'ndaki değişikliklerle ve Bilgi Edinme Kanunu'yla doğrudan kamuda şeffaflığın sağlanması amaçlanmıştır. Üstelik dilekçe hakkı bakımından gerek Anayasa md.74'de gerekse Dilekçe Hakkı Kanunu'nda yabancılar için karşılıklılık koşulu aranırken bilgi edinme hakkı konusunda herkes ifadesi kullanılmış (Öztürk, 2013, s.154) yani bilgi edinme hakkının kullanılması bakımından bireyler arasında ayırım yapılmamıştır. Burada şu husus da zikredilmeye değerdir. Bilgi edinme hakkı Anayasamıza 2010 yılındaki değişiklikle girmiştir. Hazırlandığı dönemde anayasal temeli konusunda eksiklik görüldüğünden olacak ki, Bilgi Edinme Hakkı Kanunu demokrasi, şeffaflık, katılımçılık ve kamuoyu denetimi gibi ilkeler üzerine yapılandırılmıştır (Oder, 2006, s.86). Bilgi Edinme Kanunu genel gerekçesinde (TBMM, 2020f) de bilgi edinme hakkının hukukun üstünlüğünün gereklerinden biri olduğu, yönetimi halka yaklaştırdığı, devleti halkın denetimine açarak şeffaflığı sağlayacağı ifadelerine yer verilmiş olması da bunu doğrulamaktadır.

Bilgi edinme başvurularına ilişkin 2004-2018 yıllarını kapsayan istatistik verilere bakılarak kurulan mekanizmanın etkinliği hakkında fikir edinmek mümkündür. Kanun'la kurulan mekanizmanın işlemeye başladığı 2004 yı-

lında kamu kurum ve kuruluşlarına toplamda 395 bin civarı bilgi edinme başvurusu yapılmış ve bu rakam izleyen yıllarda tedrici bir şekilde artmışken 2010 yılında başvuru sayısı 1.353.620’e yükselmiş, son olarak 2018 yılındaki başvuru sayısı 1.733.779 olarak gerçekleşmiştir. Aynı yıllar arasında başvurulara olumlu cevap verme oranı genelde %85’ler gibi oldukça yüksek seviyelerde seyretmiş, hatta bazı yıllarda %90’ın üzerine çıkmıştır². Bilgi edinme başvurusunda bulunanlara kamu kurum ve kuruluşlarınca verilen cevaplara karşı BEDK’ya yapılan itiraz sayıları yıllar itibarıyla çok büyük farklar göstermesine de Kurul’un itirazları haklı bulduğu kararları gerek sayısal gerekse oransal olarak sürekli azalış içinde olmuştur. Örneğin; Kurul 2018 yılında yapılan 1.159 itirazdan sadece 40’ını (yaklaşık %3,5’i) haklı bularak ilgili kurum veya kuruluşun verdiği cevabı yerinde görmemiştir. Bu rakamlar 2010 yılında 1.731 itirazdan 422’sini (yaklaşık %24’ü), 2015 yılında 2.109 itirazdan 284’ünü (yaklaşık %13’ü) haklı bularak kabul etme şeklindeydi (TBMM, 2020g). Rakamlar kamu kurum ve kuruluşlarınca şeffaflığın gittikçe içselleştirildiği için BEDK’ya daha az iş düştüğünü, bilgi edinme talepleri karşısında gizlilik ya da sır kavramları arkasına daha az sığınıldığını ve bilgi edinme hakkının yıllar içinde etkin bir yönetim mekanizması haline geldiğini göstermektedir.

Kamu Görevlileri Etik Kurulu ve Kamu Denetçiliği Kurumu ise incelenen dönemde Türk kamu yönetiminde oluşturulan yeni mekanizmalardan diğer ikisidir. Her iki kurum da bir yandan yönetilenleri idare karşısında güçlendirmek diğer yandan vatandaş denetimini etkin kılarak idarenin hukuka uygun işlemesine katkı vermek amacındadır. Şüphesiz idarenin işleyişinde hukuka uygunluğun sağlanmasında ve vatandaşın idareye karşı korunmasında en temel güvence bağımsız yargının varlığıdır ancak yargı süreci hem zaman alıcıdır hem de hukuka uygunluk denetimine odaklıdır. Dolayısıyla, yönetişimin ilkelerinin gerçekleştirilmesi bakımından vatandaşın şikâyeti üzerine harekete geçen, hızlı ve bir tür arabulucu veya gözetim mercii görevi üstlenmiş gerek Kamu Etik Kurulu gerekse Kamu Denetçiliği Kurumu’nun yapacağı katkı farklı olacaktır. Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması Hakkında Kanun’un genel gerekçesinde (TBMM, 2020h) kamu görevlilerinin hizmetten yararlananlara karşı hukuka uygun davranmalarının ve bazı hizmetlerin yürütülmesi sürecinde karşılaşılan yakınma ve şikayetlerin giderilerek açıklık, saydamlık, hesap verebilirlik, tarafsızlık ve dürüstlük ilkelerinin teminat altına alınmasının hedeflendiğinin ifade edilmiş olması da bu noktaya işaret etmektedir. Benzer şekilde Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu Tasarısı genel gerekçesinde (TBMM, 2020ı) de kamu yönetimi-vatandaş ilişkilerinde karşılaşılan uyuşmazlıkların etkin ve hızlı bir şekilde çözümü, halkın şikayetlerine ilişkin konularda yönetimi yargı dışında denetleyen ama yönetime de bağlı olmayan bir sistemin kurulması amacının açıkça ifade edilmiş olması konumuz bağlamında dikkate değerdir.

² Kısmen olumlu-kısmen olumsuz cevaplar oranlarına dahil değildir.

Gerek Kamu Etik Kurulu'nun gerekse KDK'nın bugüne kadarki faaliyetleriyle ilgili istatistik veriler incelendiğinde, her ikisinin de etkili birer hak arama mekanizması olma yönünde büyük mesafe aldıkları anlaşılmaktadır. Kamu Etik Kurulu'nun faaliyete geçtiği 2005 yılından itibaren hem aldığı başvurular hem de verdiği eğitimler yıllar itibariyle sürekli artış göstermiştir (Kamu Görevlileri Etik Kurulu, 2020, s.2, 4). Ancak Kurul'u etkili bir yönetim mekanizması olma bakımından asıl önemli kılan; kamudaki üst düzey yöneticiler hakkında aralarında saydamlık, tarafsızlık ve hesap verebilirliğin de olduğu etik ilkelere aykırı davranış (ya da kamuoyunda algılandığı şekliyle 'ahlaksız davranış') kararı alabilmesi dolayısıyla bu kararların kamuoyu nezdindeki özgül ağırlığıdır³.

Kuruluş amaçlarının gerçekleştirilmesi bakımından benzer bir grafik KDK tarafından da sergilenmiştir. KDK'nın kuruluşu için ilk girişim TBMM'de 2005 yılı sonlarında başlatılmış ise de çeşitli sebeplerle KDK ancak 2012 yılında kurularak faaliyete geçebilmiştir. Kurum'a, başvuruları kabul etmeye başladığı 2013 yılında 7.638 başvuru yapılmış ve başvuru sayısı birkaç yıl bu düzeylerde seyretmişken 2017 yılında birden 17.131'e sıçramıştır. Kurum'a 2019 yılında ise 20.968 başvuru yapılmış olup bunların %23'ü (4.870'i) kabul edilebilir bulunarak işleme alınmıştır. 2018 yılı verileriyle kabul edilebilir bulma oranının Finlandiya'da 5.594 başvurudan %14'ü, Norveç'te 13.911 başvurudan %10'u, Fransa'da ise 20.661 başvurudan %4'ü şeklinde gerçekleştiği göz önüne alındığında KDK'nın oldukça yüksek bir performans sergilediği anlaşılmaktadır. Öte yandan, kamu kurumlarının KDK'nın tavsiye kararlarına uyma oranının yıllar itibariyle yükselmesi, KDK'nın Türk kamu bürokrasisinde her geçen gün daha fazla kabul görmeye başladığına işaret etmektedir. 2013'te kamu kurumlarının KDK'nın tavsiye kararlarına uyma oranı %20 iken 2019'da bu oran %75'e yükselmiştir. Son olarak, tarafları uzlaştırmayı esas alan 'dostane çözüm yöntemi', KDK'nın önüne gelen uyuşmazlıkların çözümünde en sık başvurduğu yöntemdir. Bu yöntemle çözüme kavuşturulan dosya sayısı 2013 yılında 184 iken 2019'da 1.607'ye yükselmiştir ki bu sayı, 2019'da KDK tarafından toplam çözüme kavuşturulan dosyaların yaklaşık %60'ına tekabül etmektedir (Kamu Denetçiliği Kurumu, 2020, s.90, 116-119). Bu yöntemi uygulayarak KDK hem uyuşmazlıkların hızlı ve pratik şekilde çözülmesine hem de yönetişimin sağlıklı işleyebilmesi için elzem olan uzlaşma kültürünün toplumda ve bürokraside yaygınlaşmasına katkı yapmaktadır.

³ 5176 sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulu ... Hakkında Kanun'un 5/3 maddesindeki "Kurul, başvuruya konu işlem veya eylemi gerçekleştiren kamu görevlisinin, etik davranış ilkelerine aykırı işlem veya eylemi olduğunu tespit etmesi ve bu kararın kesinleşmesi halinde, bu durumu Başbakanlık, Kurul kararı olarak Resmî Gazete aracılığıyla kamuoyuna duyurur. Ancak, Kurul kararlarının yargı tarafından iptali halinde Kurul, yargı kararını yerine getirir ve Resmî Gazete'de yayımlar." şeklindeki bugüne kadar hiç alışık olunmayan ve bir o kadar da tuhaf 'Resmî Gazete aracılığıyla ifşa' müeyyidesi getiren fıkrası Anayasa md.38'e aykırılık nedeniyle iptal edilmiştir (Anayasa Mahkemesi, 2020a).

Temel Hak ve Özgürlüklerin Genişletilmesi

2000’li yıllardan itibaren ülkemizde yönetimle yakından ilişkili örgütlenme, toplantı ve gösteri, siyasal temsil ile ilgili hak ve özgürlüklerin de aralarında olduğu temel hak ve özgürlüklerle ilgili konularda da çalışmalar yapılmış, anayasal ve yasal düzeydeki düzenlemelerle bunların korunmasına yönelik yeni kurumsal yapı ve mekanizmalar hayata geçirilmiştir.

Ülkemizde yönetişimin kurumsallaşmasına katkı yapan mevzuat düzenlemelerinin hiç kuşkusuz en önemlisi Anayasa’nın 33. maddesinde 2001 yılında yapılan değişiklik doğrultusunda derneklerin kuruluş, işleyiş, üyelik ve denetim sistemini baştan aşağı yenileyerek daha demokratik ve özgürlükçü bir yapıya kavuşturan yeni Dernekler Kanunu (Mevzuat, 2004c) ve yine bununla bağlantılı olarak yeni Türk Medeni Kanunu’nun ‘Dernekler’ başlıklı 2.bölümündeki hükümlerdir (Mevzuat, 2001). Anayasa’nın 33. maddesinde 2001 yılında yapılan değişiklikle derneklerin siyasi faaliyette bulunamayacağı, siyasi partilerden veya sendikalardan destek göremeyeceği veya onlara destek olamayacağı yahut yurtdışındaki kişi ve kuruluşlardan aynı ve nakdi yardım alamayacakları (Erdem ve Heper, 2011, s.125) şeklindeki anlamını yitirmiş yasaklar kaldırılmıştır. 1983 yılında yürürlüğe giren ve tam bir tepki yasası niteliğinde olan 2908 sayılı eski Dernekler Kanunu’nun (Gökalp, 2005, s.209) aksine derneklere ilişkin yeni mevzuat düzenlemeleriyle bir yandan dernek kurulması kolaylaştırılırken diğer yandan derneklerin denetimlerinin ve faaliyetlerinin idarenin etkilerinden olabildiğince uzak biçimde serbestçe ve kendi içinde işleyen bir sistem çerçevesinde gerçekleşmesi amaçlanmıştır.

Bir sivilleşme adımı olarak eski Dernekler Kanunu’nda 2002 yılında yapılan değişiklikle İçişleri Bakanlığı bünyesinde Dernekler Dairesi Başkanlığı ile taşra birimlerinin kurulmasından önce, dernekler ve sendikalarla ilgili hizmetler Emniyet Genel Müdürlüğü ve il emniyet müdürlükleri tarafından yerine getirilmekteydi (siviltoplum.gov.tr, 2020). Faaliyetlerine uzun süre İçişleri Bakanlığına bağlı müstakil daire şeklinde devam eden Dernekler Dairesi Başkanlığı’nın teşkilat yapısı 2018’de yayımlanan 17 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle genel müdürlük seviyesine yükseltilmiş ve adı ‘Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü’ne dönüştürülmüştür (Mevzuat, 2018). Bu düzenlemeyle, sivil toplumla doğrudan ilgili bu teşkilatın hizmet sunum kapasitesinin artırılması sağlanmıştır.

Örgütlü toplum ve yönetime katılım yönünde atılan bir diğer adım da, Anayasa'da 2017 yılında yapılan değişikliktir. Bu değişiklikle Cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesi, en az yüz bin seçmen tarafından Cumhurbaşkanlığına aday gösterebilmesi ve seçilme yaşınının 18'e indirilmesi konularında düzenlemeler yapılmıştır.

Yönetişim bakımından temel hak ve özgürlüklerin genişletilmesi kadar bu özgürlüklerin korunmasına yönelik mekanizmaların hayata geçirilmiş olması da önemlidir. Bu açıdan temel hak ve özgürlüklerden herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru imkanının tanınmasını ve Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK)'nun kurulmuş olmasını da Türkiye'de yönetişimin güçlendirilmesine katkı yapan düzenlemeler arasında saymak gerekir.

Temel Hak ve Özgürlüklerin Genişletilmesi Çalışmalarının Yönetişim Bağlamında Değerlendirilmesi

Bireyin siyasal ve toplumsal rollerinin yeniden düşünülmesini öngören yönetişimin başarıyla uygulanabilmesinde örgütlü toplum yapısının gelişmişliği önemlidir. Toplumsal örgütlenmenin yoğun olmadığı ve sivil toplum örgütlerinin demokratikleşmeye katkı sağlamak, katılımı artırmak ve iktidarı sorgulamak gibi temel işlevleri yerine getiremediği toplumlarda yönetişimin uygulanabilirliği de tehlikeye düşmektedir (Sobacı, 2007, s.228, 232). Bu bakımdan ülkemizde örgütlü toplumun gelişmesine uygun iklimin yaratılması amacıyla dernekler ve sendikalar başta olmak üzere sivil topluma hizmet sunan teşkilatın sivilleştirilmesini ve zaman içerisinde teşkilat yapısının güçlendirilmesini yönetişimin güçlendirilmesi yönünde atılmış en kritik adımlar arasında görmek gerekir. Her ne kadar 17 sayılı Kararname'yle yeni Genel Müdürlüğe verilen görevlerde çok büyük değişiklik yapılmamışsa da adı ve yapısındaki değişikliklerle birlikte önümüzdeki dönemde sivil toplumun tüm alanlarına yönelik çalışma yapabilme imkanına kavuştuğunu söylemek mümkündür.

Seçme ve seçilme hakkı, vatandaşların yerel ya da ulusal düzeydeki karar ve yönetim organlarına seçilecekler için tercihte bulunmasına ya da bu organlara seçilebilmesine imkân veren siyasal nitelikteki bir haktır. Bu çerçevede 2017'deki Anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesi, yüz bin seçmen tarafından Cumhurbaşkanlığına aday gösterebilmesi ve seçilme yaşınının 18'e indirilmesi düzenlemeleri yönetimi halka yaklaştırdığı ve Meclis'in temsil kabiliyetini arttırdığı için ülkemizde yönetişimin katılımcılık ilkesini güçlendiren adımlardır. Cumhurbaşkanının TBMM yerine doğrudan halkın oyuyla seçilmesinin halkın seçim sürecinde doğrudan muhatap alınmasını sağlaması, yüz bin seçmenin Cumhurbaşkanı adayı gösterebilmesinin bireylerde uzlaşma içinde belli amaçlar etrafında örgüt-

lenme kültürünü geliştirmesi, seçilme yaşının düşürülmesinin genç milletvekilleri tarafından gençliğin taleplerinin Meclis gündemine getirilmesine imkân tanınması bu düzenlemelerin yönetim bakımından olumlu yönleridir.

AYM’ye bireysel başvuru mekanizması ülkemizde yönetişimin güçlenmesine doğrudan katkı yapan bir başka yeniliktir. AYM’nin ihlal edildiğine karar verdiği hak türleri arasında örgütlenme özgürlüğü, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı, seçme, seçilme ve siyasi faaliyette bulunma hakkı, et-kili başvuru hakkı gibi yönetimle yakından ilişkili haklar da bulunmaktadır. Yıllar itibariyle başvuru sayısındaki değişime bakıldığında kurulan mekanizmanın zaman içinde etkinliğinin oldukça arttığı anlaşılmaktadır. Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvuru mekanizmasının işlemeye başladığı 2012 yılında 1.342 başvuru yapılmışken, iki yıl sonra, 2014’te bu sayı 20.578’e tırmanmıştır. Bundan sonra başvuru sayısı yıllar içinde sürekli artarak 2019’da 42.971 olarak gerçekleşmiş ve Anayasa Mahkemesi’ne 2012-2019 döneminde yapılan toplam başvuru sayısı 254.636 olmuştur (Anayasa Mahkemesi, 2020b, s.1, 10).

Temel hak ve özgürlüklerin korunması amacıyla yeni oluşturulan, daha doğrusu yeniden yapılandırılan⁴ bir kurum olarak TİHEK, sadece işkence ve kötü muamelenin önlenmesiyle değil yönetişimin eşitlik ve hukukun üstünlüğü ilkelerinin hayata geçirilmesi bakımından önemli olan ‘kişilerin eşit muamele görme hakkının güvence altına alınması ve hukuken tanınmış hak ve özgürlüklerden yararlanmada ayrımcılığın önlenmesi’ ile de görevlidir. Bireysel başvuru üzerine veya re’sen harekete geçen Kurum sadece hak ihlalini tespit etmekle kalmayıp aynı zamanda ihlali yapana idari yaptırım uygulayarak (Mevzuat, 2016) yönetişimin ilkelerinin hayata geçirilmesine katkıda bulunmaktadır.

e-Devlet Uygulamalarının Yaygınlaştırılması

Türkiye’de 2000’li yıllarla birlikte e-devlet bir devlet politikası olarak benimsenerek proje ve eylem planı hazırlanması düzeyinde çalışmalara başlanmıştır. 58. Hükümet tarafından hazırlanan Acil Eylem Planı’nda e-Dönüşüm Türkiye Projesi’ne yer verilmiş, 2003/12 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile e-Dönüşüm Türkiye Projesi’nin amaçları, kurumsal yapısı ve uygulama esasları belirlenmiştir. 18 Aralık 2008’de kullanıma açılan “E-Devlet Kapısı” e-devlet çalışmalarındaki en ciddi sorun olan e-uygulamaların birbiriyle entegre olmaması ve tek bir yerden sunulmaması sorununu çözmesi bakımından bir

⁴ 2001 yılında Başbakanlık teşkilatı içinde insan haklarının geliştirilmesi, ilgili kuruluşlarla koordinasyonun sağlanması ve insan hakları ihlali iddialarının araştırılmasıyla görevli İnsan Hakları Başkanlığı oluşturulmuş ve faaliyetlerini 21.06.2012 tarihli ve 6332 sayılı yasayla Türkiye İnsan Hakları Kurumu kuruluncaya kadar sürdürmüştür (Karcı ve Küçükcan, 2016, s.86, 88). Uluslararası yükümlülükler nedeniyle ayrımcılıkla mücadele konusu da gündeme gelince yeni bir kurum kurmak yerine İnsan Hakları Kurumu yeniden yapılandırılmış ve 2016’da Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu kurulmuştur (TBMM, 2020j).

milat olmuştur (Alkış ve Şişman, 2005, s.7; bilgitoplumu.gov.tr, 2020; Çarıkçı, 2010, s.97,104; Mevzuat, 2003c).

Kamu hizmetlerine tek bir noktadan erişim imkânı sağlayan bir internet sitesi olan E-Devlet Kapısı'nda Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi (MERNİS), Adres Kayıt Sistemi (AKS), Tapu ve Kadastro Bilgi Sistemi (TAKBİS), Merkezi Sicil Kayıt Sistemi (MERSİS), elektronik yazışma gibi ortak altyapının yanı sıra, eğitim, sağlık, vergi, adalet, emniyet, sosyal güvenlik, gümrük ve bazı yerel yönetim hizmetlerine ilişkin uygulamalar da bulunmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2015, s.59-60). Yine Elektronik İmza Kanunu'yla elektronik imzanın elle atılan imza ile aynı hukuki özelliklere sahip kılınması ve 2017 tarihi itibarıyla tümüyle yürürlüğe giren çipli kimlik kartı uygulamaları e-devlet kapsamındaki diğer yeniliklerdir (Bozkurt, 2017, s.98-99; Mevzuat, 2004d).

e-Devlet Uygulamalarının Yaygınlaştırılması Çalışmalarının Yönetişim Bağlamında Değerlendirilmesi

2008 yılında faaliyete geçtikten sonra E-Devlet Kapısı'nda gerek kullanıcı gerek hizmet veren kurum ve gerekse sunulan hizmet türü sayıları sürekli artış içinde olmuştur. 2009 yılında kullanıcı sayısı 95.336, kurum sayısı 18 ve hizmet türü sayısı 162 iken bu sayılar 2011 yılında sırasıyla 11.298.441'e, 27'ye ve 315'e çıkmış (Kalkınma Bakanlığı, 2018, s.37) olup özellikle kullanıcı sayısındaki keskin yükseliş dikkat çekicidir. 2019 yılı sonu itibarıyla kullanıcı sayısının 45 milyona, hizmet türünün 5.170'e, bunları sunan kurum sayısının ise 640'a ulaştığı (cbddo.gov.tr, 2020) E-Devlet Kapısı üzerinden bireylerin çeşitli konulardaki istek, fikir ve şikayetlerini iletebilmesiyle (Kalkınma Bakanlığı, 2015, s.74) kamuda şeffaflığın, hesap verebilirliğin ve yönetime vatandaş katılımının arttırılması anlamında önemli bir imkân doğmuştur. Ülkemizde e-devletin bu anlamda en etkin kullanım biçimi CİMER (Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi)'e, TBMM Dilekçe Komisyonu'na veya diğer kamu kurumlarına elektronik yollarla yapılan başvuru ve şikayetlerde görülür.

E-devlet uygulamasının etkili bir yönetim mekanizması haline gelebilmesi, onun sadece kamu hizmetlerini vatandaşa daha hızlı ve daha az maliyetli bir şekilde sunmanın aracı olarak değil e-yönetişim kavramı ile birlikte düşünülmesi ve onun etkili bir parçası haline getirilmesiyle mümkündür. E-devlet uygulamaları, birçok ülkede idarenin karar alma, uygulama ve değerlendirme süreçlerine paydaşların katılımını sağlamak amacıyla aktif olarak kullanılmaktadır. Ülkemizde, bazı belediyelerin kendi resmi internet siteleri üzerinden vatandaşların fikirlerini almaya yönelik anketler düzenlemesi ya da meclis toplantılarının ve ihalelerinin canlı yayınlanması gibi uygulamalara rastlansa da, e-devletin vatandaşların karar alma süreçlerine katılımını sağlama amacıyla kullanımı henüz yaygın değildir (Kalkınma Bakanlığı, 2018, s.71).

Bugün ülkemizde aktif İnternet kullanıcı sayısının 62 milyona, sosyal medya kullanıcı sayısının ise 54 milyona ulaştığı (We Are Social, 2020, s.17) dikkate alındığında e-yönetişimin yönetime vatandaş katılımını arttırma bakımından ne kadar büyük potansiyel taşıdığı ortaya çıkmaktadır. Bunun da ötesinde, sosyal medya zaten ülkemizde hukuki altyapısındaki yetersizliklere ve gündem olan konuların resmi makamlarca dikkate alınması zorunluluğu bulunmamasına rağmen etkili bir yönetim aracı olma yönündeki ilerleyişini sürdürmektedir.

Öyle ki; bugün ülkemizde klasik temsil ve hak arama mekanizmalarının yetersizliğini ortaya koyan “sosyal medya adaleti” diye yeni bir olgudan söz edilmektedir. Çünkü sosyal medya (Twitter, Facebook, Youtube, Instagram gibi) bireyler arasında karşılıklı etkileşime imkân vermesi, hiyerarşiyi ortadan kaldırarak yatay bir iletişim alanı sağlaması ve bilgiyi hızlı biçimde yayarak gündemi etkileyebilmesi sayesinde ülkemizde yakın zamanda olağan süreçlerde tıkanan birçok konunun çözüme kavuşturulmasına katkı sağlamıştır (bbc.com, 2019; turkiyegazetesi.com.tr, 2019). Üstelik bu sanal etkileşim yapılarının her geçen gün yönetim ve siyaset üzerindeki etkisini artırması eğilimi ülkemize özgü de değildir (Çukurçayır, 2012, s.56). New York’ta bulunan bir Federal Mahkeme’nin Twitter üzerinde bazı kullanıcıları engelleyen Donald Trump’ı haksız bulduğu kararı bu bakımdan önemlidir. Hakimin, kararında (Buchwald, 2018; cnbc.com, 2018) "Twitter hesabının hükümet faaliyetlerinin ortaya konulduğu karşılıklı etkileşime dayanan ‘özgülenmiş bir kamuya açık toplantı (designated public forum)’ olduğuna ve bu alana herkesin erişim hakkı bulunması gerektiğine, bireylerin bu alana erişimlerinin farklı siyasi görüşleri nedeniyle kamu görevlileri tarafından engellenmesinin anayasa ile koruma altına alınan düşünce özgürlüğü hakkının ihlali olacağına” vurgu yapması önümüzdeki dönemde sosyal medyanın bir yönetim mekanizması olarak geleceği noktayı göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

TÜRKİYE’DE YÖNETİŞİMİN GELECEĞİ

Yönetilme alışkanlığının yerleştiği ve insan düşüncesini koşullandırdığı bir ortamda yönetimden yönetime geçiş kolay değildir. Yeterli bir toplumsal sindirme, öğrenme ve deneyim sürecinin yaşanması, toplumun bu anlamda örgütlenmesi gereklidir (Haktankaçmaz, 2004, s.49).

Ülkemizde 2000’li yıllardan itibaren yönetişimin egemen kılınması amacıyla gerçekleştirilen düzenlemeler daha çok devlet örgütlenmesine yöneliktir. Ancak ülkemizde yönetişimin geleceğini doğru değerlendirebilmek için olayın diğer boyutundaki vatandaş, özellikle de sivil toplum ayağındaki gelişmelere de bakılması gerekir. Çünkü Uçkan (2013, s.104, 119-120)’ın yerinde tespitiyle; Türkiye’de etkili bir yönetişimin egemen kılınamamasının kamu tarafındaki en önemli nedeni “yönetişim fobisi”dir. Bir paradigma dönüşümünün simgesi olarak yönetişim statükonun sürdürülemezliğini haber

vermesi nedeniyle kamu tarafında önce korkuyu sonra da direnci tetikle-mektedir. Yukarıda incelenen yasal ve kurumsal düzeydeki değişikliklerle kamu tarafındaki yönetim fobisinin giderilmesi için önemli adımlar atılmış-tır. Buna karşılık etkili yönetişimin vazgeçilmez unsurları olan ve aynı za-manda bir baskı grubu olma niteliği de taşıyan sivil toplum kesimi ülkemizde genellikle sendikalar, vakıflar, dernekler, meslek kuruluşları, birlikler şek-linde örgütlenmiştir. Bu grupların bir kısmı bireylerin kendi istekleri doğrul-tusunda bir kısmı ise bizzat devletin kendisi tarafından oluşturulmuş olup etkinlikleri siyasal iktidarın tutumuyla yakından ilişkilidir. Bazı dönemde ön planda olanlar başka dönemde önemini kaybedebilmektedir (Eriçok, 2010:254, 258). Bu alanda etkisizlik, iletişimsizlik, koordinasyonsuzluk, güç birliği oluşturamama, kendini aktör olarak konumlayamama, izleme ve baskı işlevlerini yerine getirememe gibi bir dizi sorunun varlığını devam ettirdiği yapılan bir takım araştırma sonuçlarıyla da ortaya konulmuştur.

Dünya Değerler Araştırması farklı ülkelerdeki bireylerin değerlerini ve inançlarını belirlemeye çalışan ve 1981'den beri yaklaşık olarak 100 ülkede düzenli olarak yapılan dünyanın en kapsamlı sosyal araştırma projesidir (Ör-meci, 2016). Sonuncusu 2010-2014 dönemine ilişkin olarak yapılmış olan araştırmadan Türkiye'ye ilişkin konumuz bakımından önemli bazı veriler şöyledir: Halkın %97,4'ü bir sendikaya, %94,9'u ise bir partiye üye değildir. Herhangi bir yardım kuruluşuna üye olmayanların oranı ise 97.2%'dir (World Values Survey, 2018).

Yaşama Dair Vakıf (YADA) tarafından hazırlanan Verilerle Sivil Toplum Kuruluşları adlı çalışmaya göreyse 2015 yılı itibariyle; Türkiye'deki STK'la-rın çoğunluğunu oluşturan derneklere üyelik oranı %13,1'dir. YADA'nın kent merkezlerinde gerçekleştirdiği Türkiye temsili araştırmada ise bir derneğe ya da vakfa üye olma oranının %11,9 olduğu görülmüştür. Toplumun %85'i ise herhangi bir STK'ya üye olmayı düşünmediğini ifade etmiştir (YADA, 2015, s.59).

Benzer sonuçlara Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı tarafından hazırlanan Tür-kiye'de Sivil Toplum Kuruluşlarına Dair İstatistikler adlı raporda da ulaşılmıştır. Rapor'a göre; geçtiğimiz 10 yılda sivil topluma katılımı neredeyse %100'lük bir artış olmasına rağmen Türkiye nüfusunun yalnızca %13'ü der-nek üyesidir ve bu oran AB ortalamasına veya üyelik müzakereleri yürüten Batı Balkan ülkelerine kıyasla hala düşüktür (TÜSEV, 2015, s.23). Bu çarpıcı duruma YADA'nın anılan raporunda da dikkat çekilmiştir. Ülkemizdeki yak-laşık 130 bin STK'nın yaklaşık 110.000'i derneklere bağlıdır. Bu rakam Fransa için 1.350.000, İngiltere için 900.000, Almanya için 580.298, Ma-caristan için 70.000, Mısır için 40.000'dir (YADA, 2015, s.42-43).

Bu rakamlara bakarak bütün olumlu gelişmelere rağmen Türkiye toplumu-nun hala örgütsüz bir toplum olduğunu ve bu anlamda kat edilecek çok mesafe bulunduğunu söylemek mümkündür. Üstelik bu araştırma sonuçlarını değer-lendirirken bize göre Türk toplumunun yakın dönemde konumuz bağlamında

yaşadığı iki büyük felaketin etkilerinin yukarıda anılan araştırma sonuçlarına tamamiyle yansımamış olduğunu da hatırd tutmak gerekir.

Bu felaketlerden ilki 27 Mayıs 2013’te, ifade edildiği gibi çevresine, kentine ve kent değerlerine sahip çıkma saikiyle başlamışsa bile sonrasında bilumum aşırı sol ve bölücü terör örgütleri ile Taksim’den Tahrir çıkmasını bekleyen ve hatta bunu destekleyen yurtdışından bazı çevrelerin işbirliğinde, Cumhurbaşkanı’nın bir konuşmasında belirttiği gibi “Türkiye’yi kalcındırarak, ileriye taşıyacak ne kadar iş, ne kadar proje, ne kadar gayret varsa hepsinin karşısına dikilmenin adı (haberturk.com, 2018)” haline dönüşen ‘Gezi Parkı’ olaylarıdır. Gezi Parkı özelinde ülkemizde yerel düzeyde yönetişimin ilk örneklerinin görülmeye başlandığı günlerden bu yana yönetime katılmanın belki de en güzel örneğinin sergilenebileceği bir fırsat, maksadını bugün daha iyi anladığımız hesaplara kurban edilmiştir. Dahası, uzunca bir süreliğine bu yönde gerçekleştirilebilecek iyiniyetli girişimler için inandırıcılık ve masumiyet zemini de ortadan kalkmıştır.

Ülkemizde yönetişimin güçlenmesine balta vuran ikinci büyük felaket ise bin yıllık Türk-İslam tarihinde benzeri görülmemiş bir ihanet şebekesi olan FETÖ’nün 15 Temmuz hain darbe girişimidir. FETÖ ihanetinin devlet ve toplum yapımızda yol açtığı hasarlar bir yana faaliyetlerini içine sızdığı yahut kendi örgütlediği legal görünümlü STK’lar vasıtasıyla yürütmüş olması sivil topluma duyulan güveni sarsmış, insanları üye olmak bir yana STK’larla herhangi bir şekilde ilişkide bulunmaktan bile kaçınır hale getirmiştir. Bununla birlikte demokrasilerde yönetime katılmanın temeli ve ilk basamağı oy kullanmak ve kullandığı oya sahip çıkmaktır. 15 Temmuz gecesi Cumhurbaşkanı’nın çağrısıyla demokrasiye ve seçilmiş hükümetine sahip çıkmak üzere sokağa çıkan halkımız tüm dünyaya yönetime katılmanın en güzel örneğini göstermiş, Türk demokrasisi bu badireden de güçlenerek çıkmıştır. Bu durum aynı zamanda yönetişim için yasal ve kurumsal altyapısı büyük ölçüde hazırlanmış ülkemizde, uygulamadaki aksaklıklardan ve örgütlü toplum eksikliğinden kaynaklanan sorunların giderilmesiyle, yönetişimin tam anlamıyla hayata geçirilebileceği yönündeki inancı güçlendirmiştir.

Sonuç

Yönetişim, tüm dünyada devletin rolünün, işleyişinin ve toplumla ilişkilerinin yeniden tanımlanmaya başlandığı bir dönemde ortaya çıkan yönetim krizinin aşılması için sunulan bir reçete olmuştur. Dünyada yaşanan bu gelişmelerin Türk kamu yönetimine etkileri inkar edilemez ise de, ülkemizde yönetişimin ortaya çıkışını ve yaygınlaşmasını hızlandıran veya yavaşlatan bize özgü faktörlerin bulunduğu göz ardı edilmemelidir.

Ülkemizde yönetişimin ilk örnekleri 70’li yıllarda bazı yerel birimlerin üst yöneticilerinin inisiyatifleriyle başlatılan oluşumlarla görülmeye başlanmışsa da küresel ekonomiye eklemlenme çabalarının yoğunlaştığı 1980’li yıl-

lar bu anlamda bir dönüm noktası teşkil eder. Küresel ekonomiyle bütünleşme süreci İstanbul sermayesi dışında Anadolu'da yeni bir girişimci sınıfı ortaya çıkarmış, bu yeni sınıfın yönetimde söz sahibi olma konusunda İstanbul sermayesiyle rekabet içerisine girmesiyle başlayan mücadele 28 Şubat süreci ve beraberindeki derin ekonomik kriz sonrasında AK Parti'nin iktidara gelişiyle siyasal anlamda yeni bir aşamaya evrilmiştir. Merkez-çevre ilişkisinin yeniden tanımlandığı bu yeni dönemde daha önceleri dışlanan toplumsal aktörlerin yönetim süreçlerinde paydaş olarak yer almasını sağlayacak bir dizi reform ardı ardına hayata geçirilmeye başlanmış, yönetişime bakışta yapısal bir değişim yaşanmıştır.

Ülkemizde yönetişimin yaygınlaşması bakımından asıl önemli olan yönetişime bakışta yaşanan işte bu anlayış değişimidir ve makalede ele alınan düzenlemelerin ardındaki esas belirleyici güçtür. Yönetişim bağlamında ele alınan bu düzenlemelerin büyük çoğunluğu AK Parti'nin iktidara geldikten sonraki hızlı reform dönemi olarak adlandırılan 2002-2011 yılları arasında yürürlüğe konulmuştur. Bir kısmı doğrudan bir kısmı dolaylı olarak yönetişimle ilgili bu yeni düzenlemelerin hazırlık, uygulama ve uygulama sonrası takip süreçlerinde geleceğe dönük çıkarılması gereken dersler vardır.

Her şeyden önce; gerek 2002-2011 arası hızlı reform döneminde gerekse reformların yavaşladığı 2011 sonrası dönemde hayata geçirilen ve bu makale kapsamında incelenen düzenlemeler Türk kamu yönetiminde bugüne kadar gerçekleştirilen tüm reform çalışmalarının genel hastalığı olan 'bütüncül yaklaşım eksikliği' sorunu ile malüldür (Haktankaçmaz, 2011, s.77-80). Bu durum kısmen Türk yönetim kültüründen kısmen de, hızlı reform döneminde Cumhurbaşkanı, yargı ve asker bürokrasi önderliğindeki müesses nizamın koruyucuları ile iktidar olup muktedir de olmaya çalışan AK Parti'nin mücadelesinin bir sonucu olarak reform çalışmalarının adeta bir 'yap-boz'a dönüşmesinden kaynaklanmıştır. KDK'nın kuruluşunda yaşananlar bunun çarpıcı bir örneğidir. KDK'nın kuruluşuna ilişkin olarak 2006 yılında TBMM'de kabul edilen ilk Kanun Cumhurbaşkanı'nca Meclis'e geri gönderilmiş, Meclis'in aynen kabul ettiği Kanun bu defa Anayasa Mahkemesi'ne götürülmüş ve Mahkeme'ce önce yürütmesi durdurulmuş ardından iptal edilmiştir. Bunun üzerine Hükümet 2010 yılındaki Anayasa değişiklik paketine KDK ile ilgili düzenlemeyi de dahil etmiş, Meclis görüşmelerinde yeterli oyu alamayan ve referanduma götürülen değişiklik paketinin referandumdan geçmesiyle KDK'nın kuruluşuna ilişkin anayasal engel ortadan kalkmış ve nihayet KDK'nın kuruluşu 2012 yılında 6328 sayılı Kanun'la mümkün olabilmıştır (Anayasa Mahkemesi, 2020c; Özer, 2015, s.36). Benzer tıkanmalar yönetişimin yerel düzeyde güçlendirilmesine ilişkin çok sayıda hüküm içeren yerel yönetimler mevzuatının yenilenmesi sürecinde de yaşanmıştır. Dolayısıyla, birbirinden bağımsız olarak ve farklı konjonktürel süreçlerde uygulamaya sokulan düzenlemeler kaçınılmaz bir biçimde yönetişimle ilgili parçalı bir yapının ortaya çıkmasıyla sonuçlanmış, mekanizmalar arasında birbirini destekleyici yahut çakışmayı önleyici ilişkilerin kurulması mümkün olmamıştır.

İkinci olarak; 2000’li yıllardan itibaren yürürlüğe konulan düzenlemeler daha çok kamu tarafında yönetim ilkelerinin hayata geçirilmesine odaklanmış, yönetişimin başarıyla uygulanabilmesi için devlet dışı aktörlerin de belli becerilere sahip olması gerektiği hususu gözden kaçırılmıştır. Örneğin, KMYKK ile kamu kurumlarına katılımcı bir yöntemle stratejik plan hazırlama ve bu plan çerçevesindeki çalışmalara ilişkin olarak yıllık faaliyet raporu hazırlayarak yayınlama görevi verilmiştir. Fakat paydaşlarda stratejik plan hazırlık süreçlerine veya karar alma süreçlerine katılım konusunda farkındalığın ve becerilerin artırılması yahut yayınlanan stratejik planları ve faaliyet raporlarını anlayabilmeleri için stratejik plan okuryazarlığının geliştirilmesi gibi konular ihmal edilmiştir. Bu noktada bir yetersizliğin olduğu, incelenen dönemde hayata geçirilen mekanizmaların yönetim kuramı bağlamında tartışıldığı ilgili bölümlerde verilen başvuru sayılarındaki yıllık değişimden de anlaşılmaktadır. Mekanizmaların faaliyete geçmesini takiben uzunca bir süre başvuru sayıları düşük seyrederken belli bir yıldan sonra başvuruların katlanarak artması yeni uygulamalar hakkında bireylere yönelik bilinçlendirmenin eş zamanlı olarak yürütülmediğinin göstergesidir. Bu açıdan, örgütlü bir toplum için derneklerin kuruluş ve işleyişinin kolaylaştırılması elbette önemlidir ancak yönetişimin yaygınlaştırılması bakımından bu çabanın istenen sonucu verebilmesi bireylerde tartışma, uzlaşma ve birlikte çalışma kültürünün geliştirilmesi ile mümkün olacağı unutulmamalıdır.

Son olarak; makalenin kapsadığı dönemde uygulamaya konulan yönetim mekanizmalarının faaliyete geçmesiyle görevin tamamlandığı, amaca ulaşıldığı şeklinde bir yaklaşım sergilenmiş, uygulama sonrası izleme ve düzeltici tedbirlerin alınması gereği ihmal edilmiştir. Örneğin; yerel düzeyde yönetişimin geliştirilmesi için öncesinde yaşanan tecrübeden de yararlanılarak kurgulanmış kent konseyi mekanizmasında uygulamayla birlikte ortaya çıkan aksaklıklara yönelik iyileştirmeler bir türlü yapılamamış, bu konuda akademik yazında oluşmuş zengin birikime⁵ rağmen kent konseyi modeli kuruluşundan beri neredeyse hiç değişmeden kalmıştır.

Genel çerçevede değerlendirildiğinde, Türkiye’de 2000’li yıllardan itibaren gerçekleştirilen düzenlemelerle yönetime ilişkin yasal ve kurumsal alt yapının tamamlanması konusunda büyük mesafe alınmış, somut mekanizmalar geliştirilmiştir. Önümüzdeki dönemde bir yandan uygulama sonuçlarına göre aksaklıkları giderici ve kurumsal yapılar arasında bütünlüğü sağlayan tedbirler alınırken diğer yandan başta sivil toplum olmak üzere devlet dışı aktörlerde de yönetime katılma bilinç ve beceri düzeyinin artırılması çalışmalarına ağırlık verilmesi, ülkemizde yönetişimin tam anlamıyla uygulanabilmesi için esas olmalıdır.

⁵ Kent konseylerinin sorunları ve bu konudaki birikim hakkında kapsamlı bilgi için bkz. Çukurçayır, Eroğlu ve Sağır, 2012; Akman, 2018.

KAYNAKÇA

- Akman, Ç. (2018). Kent konseylerini yeniden düşünmek: Türkiye Kent Konseyleri Birliği'ne üye olan kent konseyleri üzerinden bir değerlendirme. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(3), 740-764. 22.04.2020 tarihinde <http://static.dergipark.org.tr/article-download/90e5/2103/22cb/5c23587707c89.pdf?> adresinden erişildi.
- Aktan, C. C. ve Kitapçı, İ. (2016). Global sorunlarla mücadelede iyi yönetim. *Sosyal ve Beşeri Bilimleri Dergisi*, 8(1), 50-66.
- Alkış, Z. ve Şişman, A. (2005). E-Devlet ana giriş kapısı ve alt giriş kapıları. 10. *Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı Kitabı* içinde (1-10), Ankara: TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası. 12.04.2020 tarihinde https://www.hkmo.org.tr/resimler/ekler/HEUF_95_ek.pdf adresinden erişildi.
- Altan, Y. ve Tülüceoğlu, S. (2016). Türk kamu yönetiminde iyi yönetim algısı: Isparta örneği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(26), 303-322.
- Anayasa Mahkemesi. (2020a). *Kamu görevlileri etik kurulu ... hakkında Kanun'un 5. maddesinin üçüncü fıkrasının Anayasa'ya aykırılığı hakkında E: 2007/98, K: 2010/33 sayılı karar. 19.04.2020 tarihinde https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/05/20100518-20.htm* adresinden erişilmiştir.
- Anayasa Mahkemesi. (2020b). *Bireysel başvuru istatistikleri (23/9/2012 - 31/12/2019). 20.04.2020 tarihinde https://www.anayasa.gov.tr/-tr/yayinlar/istatistikler/bireysel-basvuru/* adresinden erişildi.
- Anayasa Mahkemesi. (2020c) *Cumhurbaşkanlarımızın Anayasa Mahkemesi'nde açmış olduğu iptal davalarını gösterir çizelge (1962 - 2018). 20.04.2020 tarihinde https://www.anayasa.gov.tr/tr/yayinlar/istatistikler/genel-kurul/* adresinden erişildi.
- Arslaner, H. ve Karaca, Y. (2017). Türkiye kamu yönetiminde yönetim algısı: Aydın ili vergi dairelerinde bir uygulama. *Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(4), 128-151.
- Aydınlı, H.İ. ve Memiş, L. (2015). 1990'lardan günümüze Türkiye'de yönetim (Governance): Literatüre dayalı bir inceleme. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, (29), 116-143.
- Aykaç, B. (1996). Vancouver'den İstanbul'a HABİTAT II. *Karınca*, 714, 16-19.
- Bahçavan, G. (2006). *Yönetişim ve Türkiye uygulaması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- bbc.com (2019). *Sosyal medya neden adalet arayışının adresi oldu? 10.10.2019 tarihinde https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-48146815* adresinden erişildi.
- bilgitoplumu.gov.tr (2020). *Ülkemizde bilgi toplumuna dönüşüm. 12.04.2020 tarihinde http://www.bilgitoplumu.gov.tr/bilgi-toplumu/ulkemizde-bilgi-toplumuna-donusum/* adresinden erişildi.

- Bozkurt, A. (2017). Türkiye’de e-devlet uygulamaları. Yücel Güney ve Muhammet Recep Okur (Der.), *Bilgi Toplumu ve E-Devlet* içinde (90-111). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Buchwald N. R. (2018). *Rebecca Buckwalter vd. kararı*. United States District Judge, Southern Distrct of New York, Case 1:17-cv-05205-NRB Document 72 Filed 05/23/18. 26.11.2018 tarihinde <https://sc.cnbcm.com/applications/cnbc.com/resources/editorialfiles/2018/05/23/Microsoft%20Word%20-%202018.05.pdf> adresinden erişildi.
- bumko.gov.tr (2018). *Tarihçe*. 26.11.2018 tarihinde <http://kontrol.bumko.gov.tr/TR,2012/tarihce.html> adresinden erişildi.
- Canpolat H. ve Haktankaçmaz M.İ. (2010). Yerel yönetim sorunları açısından Londra Büyükşehir Yönetimi, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 19(1), 91-106.
- cbddo.gov.tr (2020). *Dijital Türkiye ve bürokrasinin azaltılması toplantısı yapıldı*. 11.04.2020 tarihinde <https://cbddo.gov.tr/haberler/4328/dijital-turkiye-ve-burokrasinin-azaltilmasi-toplantisiyapildi> adresinden erişildi.
- cnbc.com (2018) *Trump can't block twitter followers, federal judge says*. 26.11.2018 tarihinde <https://www.cnbcm.com/2018/05/23/trump-cant-block-twitter-followers-federal-judge-says.html> adresinden erişildi.
- Çarıkcı, O. (2010). Türkiye’de e-devlet uygulamaları üzerine bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12, 95-122.
- Çukurçayır, M. A. (2012). Yönetim süreçlerinde açıklık: “Open government” ve yerel yönetimler. *Yerel Politikalar*, (1), 49-72.
- Çukurçayır, M.A. ve Eroğlu, H.T. (2012). Yönetişim yaklaşımı ve Türkiye’de kent konseyleri. F. Nevval Genç (Der.), *Yönetişim ve Yönetim Ekseninde Kamu Yönetimi* içinde (215-244). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Çukurçayır, M. A., Eroğlu, H. T. ve Sağır, H. (2012). Yerel yönetim, katılım ve kent konseyleri. *Yerel Politikalar*, (1), 97-128.
- Demirel, D. (2010). Yönetişimde yeni bir boyut: E-yönetişim. *Türk İdare Dergisi*, 466, 65-94.
- Erdem, F. H. ve Heper Y. (2011). *Türkiye Cumhuriyeti anayasaları ve anayasa önerileri*. SETA Yayınları XV, 1. Baskı. 21.11.2018 tarihinde https://seta.org/assets/uploads/2016/11/20151130151845_turkiye-cumhuriyeti-anayasaları-ve-anayasa-onerileri-pdf.pdf adresinden erişildi.
- Eriçok, R. E. (2010). Yönetimden yönetişime geçiş sürecinde baskı grupları. Nihat Falay vd. (Der.), *Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Sorunları ve Geleceği* içinde (247-258). Ankara: 2.Baskı, Seçkin Yayınevi.
- Eryılmaz, B. (2003). *Kamu yönetimi*, Gözden Geçirilmiş Yeni Baskı, İstanbul: Erkam Matbaası.
- Gök, Y. (2010). Kamu ihale hukukuna hakim olan ilkeler. *Dış Denetim*, Ekim-Kasım-Aralık, 12-23. 1.05.2010 tarihinde file:///C:/Users/admin/Downloads/FY_GT.pdf adresinden erişildi.
- Gökalp, Ş. (2005). Yeni dernekler kanunu. *TBB Dergisi*, 58, 209-214.

- Göymen K. (2000). Türkiye’de yerel yönetimler ve yönetim: Gereksinmeler, önermeler, yönelimler. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 9(2), 3-13.
- Göymen, K. (1999). Türk yerel yönetiminde katılımcılığın evrimi: Merkeziyetçi bir devlette yönetim dinamikleri. *Amme İdaresi Dergisi*, 32(4), 67-83.
- Gürün, F. ve Özcan, E. (2018). Avrupa Birliği (AB) direktifleri doğrultusunda kamu alımlarında 4734 sayılı kanun, yolsuzluk ve denetim olgusu. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (7), 309-336.
- haberturk.com (2018). *Cumhurbaşkanlığı Külliyesi’nde muhtarlar toplantısı*. 25.11.2018 tarihinde <https://www.haberturk.com/ankara-haberleri/16959016-cumhurbaskanligi-kulliyesinde-muhtarlar-toplantisi> adresinden erişildi.
- Haktankaçmaz, M.İ. (2011). Türkiye’nin reform deneyimi ışığında son dönem kamu yönetimi reformlarının değerlendirilmesi. Ahmet Kesik ve Hasan Canpolat (Der.), *Küreselleşme ve Kamu Yönetiminde Dönüşüm* içinde (69-93). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Haktankaçmaz, M. İ. (2009). *Yeni kamu yönetimi yaklaşımı ve Türkiye’de kamu yönetimi reformu*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara. 25.04.2020 tarihinde <file:///C:/Users/admin/Downloads/234539.pdf> adresinden erişildi.
- Haktankaçmaz, M.İ. (2004). Türk kamu yönetiminde yönetişimin uygulanabilirliği. *Amme İdaresi Dergisi*, 37(1), 45-62. 25.04.2020 tarihinde file:///C:/Users/admin/Downloads/3_haktankacmaz.pdf adresinden erişildi.
- Hughes, O. E. (1994). *Public management and administration: An Introduction*. London: Macmillan.
- Kalkınma Bakanlığı. (2018). *On birinci kalkınma planı (2019-2023) e-devlet hizmetlerinin geliştirilmesi çalışma grubu raporu*, Ankara. 28.04.2020 tarihinde <http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/e-Devlet-CalismaGrubuRaporu.pdf> adresinden erişildi.
- Kalkınma Bakanlığı. (2015). *2015-2018 Bilgi toplumu stratejisi ve eylem planı*, Ankara: Kalkınma Bakanlığı Yayını. 11.04.2020 tarihinde <http://www.sp.gov.tr/upload/xSPTemelBelge/files/uqSFE+2015-2018 Bilgi Toplumunu Stratejisi ve Eylem Planı.pdf> adresinden erişildi.
- Kamu Denetçiliği Kurumu. (2020). *2019 yıllık raporu*, Ankara. 17.04.2020 tarihinde https://www.ombudsman.gov.tr/kdk-pdf/2019_yili_yillik_rapor/mobile/index.html#p=1 adresinden erişildi.
- Kamu Görevlileri Etik Kurulu. (2020). *2005-2020 yıllarına ait kamu görevlileri etik kuruluna yapılan başvuruların istatistik bilgileri*. 19.04.2020 tarihinde http://www.etik.gov.tr/wp-content/uploads/2020/01/2005_2020basvuruistatistikleri.pdf adresinden erişilmiştir.
- Karcı, Ş. M. ve Küçükcan, B. (2016). Türkiye’de kamu yönetiminin hak arama kurumları yoluyla denetimi. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 17(1), 71-94.
- Koçal, V. (2012). ‘Çevre’den ‘Merkez’e yönelim bağlamında Türkiye’de muhafazakârlığın dönüşümü: Siyasal İslâmcılıktan muhafazakâr demokralığa AK Parti örneği. *Bilgi*, (24), Yaz, 81-111.

- Kutlu, Ö. (2003). İdari reform transferi: Ülkelerin birbirinden kamu politikaları transfer etmeleri ve öğrenmeleri. Asım Balcı vd. (Der.), *Kamu Yönetimde Çağdaş Yaklaşımlar* içinde (83-114). Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Mengi, A. (2007). Yerinden yönetim: Avrupa Birliği’nde bölgeler ulus devlete karşı mı?. *Mülkiye*, 245, 1-10.
- Mevzuat. (1984) *Dilekçe hakkının kullanılmasına dair kanun*. 11.10.2019 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3071.pdf> adresinden erişildi.
- Mevzuat. (2001). *Türk medeni kanunu*. 27.04.2020 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf> adresinden erişildi.
- Mevzuat. (2002). *Kamu ihale kanunu*. 29.04.2020 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4734.pdf> adresinden erişildi.
- Mevzuat. (2003a). *Kamu mali yönetimi ve kontrol kanunu*. 11.10.2019 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5018.pdf> adresinden erişildi.
- Mevzuat. (2003b). *Bilgi edinme hakkı kanunu*. 11.10.2019 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4982.pdf> adresinden erişildi.
- Mevzuat. (2003c). *27 Şubat 2003 tarihli “e-dönüşüm Türkiye” projesi konulu 2003/12 sayılı Başbakanlık genelgesi*. 12.04.2020 tarihinde [http://www.bilgitoplumu.gov.tr/Documents/1/Mevzuatlar/BasbakanlikGenelge 2003-12.pdf](http://www.bilgitoplumu.gov.tr/Documents/1/Mevzuatlar/BasbakanlikGenelge%2003-12.pdf) adresinden erişildi.
- Mevzuat. (2004a). *Büyükşehir belediyesi kanunu*. 15.04.2020 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5216.pdf> adresinden erişildi.
- Mevzuat. (2004b). *Kamu görevlileri etik kurulu kurulması ve bazı kanunlarda değişiklik yapılması hakkında kanun*. 11.10.2019 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5176.pdf> adresinden erişildi.
- Mevzuat. (2004c). *Dernekler kanunu*. 27.04.2020 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5253.pdf> adresinden erişildi.
- Mevzuat. (2004d) *Elektronik imza kanunu*. 12.04.2020 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5070.pdf> adresinden erişildi.
- Mevzuat. (2005a). *İl özel idaresi kanunu*. 11.10.2019 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5302.pdf> adresinden erişildi.
- Mevzuat. (2005b). *Belediye kanunu*. 11.10.2019 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5393.pdf> adresinden erişildi.
- Mevzuat. (2005c). *Kamu görevlileri etik davranış ilkeleri ile başvuru usul ve esasları hakkında yönetmelik*. 17.04.2020 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/Metin.aspx?MevzuatKod=7.5.8044&MevzuatIlli=0&s> adresinden erişildi.
- Mevzuat. (2010). *Sayıştay kanunu*. 17.04.2020 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6085.pdf> adresinden erişildi.

- Mevzuat. (2012). *Kamu denetçiliği kurumu kanunu*. 11.10.2019 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6328.pdf> adresinden erişildi.
- Mevzuat. (2016). *Türkiye insan hakları ve eşitlik kurumu kanunu tasarısı*. 20.04.2020 tarihinde <https://www2.tbmm.gov.tr/d26/1/1-0596.pdf> adresinden erişildi.
- Mevzuat. (2018) *Bazı cumhurbaşkanlığı kararnamelerinde değişiklik yapılması hakkında cumhurbaşkanlığı kararnamesi*. 11.10.2019 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/09/20180913-6.pdf> adresinden erişildi.
- Oder, B. (2006). Bilgi edinme hakkının sistem içindeki yeri. *Vatandaşın Bilgi Edinme Hakkı Uluslararası Konferansı Tutanakları*, TESEV Yayınları:86-91. 18.04.2020 tarihinde <https://www.tesev.org.tr/wp-content/uploads/rapor/Vatandasin-Bilgi-Edinme-Hakki-Konferans-Tutanaklari.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Okçu, M. (2011). Değişen dünyayı anlamak için önemli bir kavram: Yönetişim. *Dosya*, Ankara Sanayi Odası Yayın Organı, Kasım-Aralık, 45-57. 14.11.2018 tarihinde <http://www.aso.org.tr/b2b/asobilgi/sayilar/dosya-yakasimaralik20111.pdf> adresinden erişildi.
- ombudsman.gov.tr (2018). *Hakkımızda*. 20.11.2018 tarihinde <https://www.ombudsman.gov.tr/hakkimizda/index.html> adresinden erişildi.
- Ömürgönülşen, U. (1997). The emergence of a new approach to the public sector: The new public management. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 52(1), 517-566.
- Örmeci, O. (2016). *Dünya değerler araştırması 2010-2014 Türkiye verileri analizi*. 11.10.2018 tarihinde <http://politikaakademisi.org/2016/12/27/dunya-degerler-arastirmasi-2010-2014-turkiye-verileri-analizi/> adresinden erişildi.
- Özer, M.A. (2015). Türkiye’de kamu yönetiminin denetiminde yeni arayışlar: Kamu denetçiliği kurumu örneği. *Sayıştay Dergisi*, (98), 19-40.
- Özer, M. A. (2006). Yönetişim üzerine notlar. *Sayıştay Dergisi*, 17(63), 59-89.
- Özer, M. ve Ökmen, M. (2012). Kamu politikası yapımı ve uygulamalarında demokratikleşme, müzakere, yönetim süreçleri ve Türk kamu yönetimine izdüşümleri. F. Nevval Genç (Der.), *Yönetişim ve Yönetim Ekseninde Kamu Yönetimi* içinde (175-214). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Öztürk, N. (2013). Yabancıların yerel seçimlerde oy kullanma hakkı. *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 33(1), 125-168.
- Sezer, B. U. (1992). Büyük devlet-küçük devlet tartışması. *Amme İdaresi Dergisi*, 25(4), 3-29.
- siviltoplum.gov.tr (2020). *Sivil toplumla ilişkiler genel müdürlüğü*. 25.04.2020 tarihinde <https://www.siviltoplum.gov.tr/sivil-toplumla-iliskiler-genel-mudurlugu> adresinden erişildi.
- Sobacı, M. Z. (2007). Yönetişim kavramı ve Türkiye’de uygulanabilirliği üzerine değerlendirmeler. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 5(1), 219-235. 20.10.2018 tarihinde <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/46385> adresinden erişildi.

- Sengül, H.T. (1999). Yerel yönetim kuramları: Yönetimden yönetişime. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 8(3), 3-19.
- TBMM. (2020a). *Kamu ihale kanunu tasarısı*. 29.04.2020 tarihinde <https://www2.tbmm.gov.tr/d21/1/1-0930.pdf> adresinden erişildi.
- TBMM. (2020b). *Kamu mali yönetimi ve kontrol kanunu tasarısı*. 15.04.2020 tarihinde <https://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-0692.pdf> adresinden erişildi.
- TBMM. (2020c). *Sayıştay kanunu teklifi*. 17.04.2020 tarihinde <https://www2.tbmm.gov.tr/d23/2/2-0594.pdf> adresinden erişildi.
- TBMM. (2020d). *Belediye kanunu tasarısı*. <https://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-1038.pdf> adresinden erişildi.
- TBMM. (2020e). *İl özel idaresi hakkında 24.6.2004 tarihli ve 5197 sayılı kanun ve anayasanın 89 ve 104 üncü maddeleri gereğince cumhurbaşkanınca bir daha görüşülmek üzere geri gönderme tezkeresi*. 15.04.2020 tarihinde <https://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-0856.pdf> adresinden erişildi.
- TBMM. (2020f). *Bilgi edinme hakkı kanunu tasarısı*. 16.04.2020 tarihinde <https://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-0632.pdf> adresinden erişildi.
- TBMM. (2020g). *2004-2018 yılları bilgi edinme genel raporu hakkında TBMM Başkanlığı açıklamaları*. 18.04.2020 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/bilgiedinme/degerlendirme/kurulu_raporlari.htm adresinden erişildi.
- TBMM. (2020h). *Kamu görevlileri etik kurulu kurulması ve bazı kanunlarda değişiklik yapılması hakkında kanun tasarısı*. 17.04.2020 tarihinde <https://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-0705.pdf> adresinden erişildi.
- TBMM. (2020i). *Kamu denetçiliği kurumu kanunu tasarısı*. 17.04.2020 tarihinde <https://www2.tbmm.gov.tr/d24/1/1-0626.pdf> adresinden erişildi.
- TBMM. (2020j). *Türkiye insan hakları ve eşitlik kurumu kanunu tasarısı*. 20.04.2020 tarihinde <https://www2.tbmm.gov.tr/d26/1/1-0596.pdf> adresinden erişildi.
- TOBB -Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği. (2000). *Türkiye’de yönetimin yeniden yapılanması*. Yayın no: Genel 358, Ankara.
- Tortop, N. (1991). Özerk, üretken ve katılımcı mahalli idare anlayışı. *Amme İdaresi Dergisi*, 24(4), 3-9.
- turkiyegazetesi.com.tr (2019). *Sosyal medya adaleti*. 31.05.2019 tarihinde <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/yasam/628400.aspx> adresinden erişildi.
- TÜSEV. (2015). *Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarına dair istatistikler*. TÜSEV Yayınları. 22.11.2018 tarihinde https://www.tusev.org.tr/usrfiles/files/Izleme_Raporu_2013_2014.pdf adresinden erişildi.
- Uçkan, Ö. (2013). Politika yapım süreci ve yönetişim: Türkiye’de bilgi toplumu ve bilgi ekonomisi politikalarının üretiminde yönetişim fobisi. M.Akif Çukurçayır ve H.Tuğba Eroğlu (Der.), *Yönetişim içinde* (103-139). Konya: Çizgi Kitabevi.
- YADA-Yaşama Dair Vakıf. (2015). *Verilerle sivil toplum kuruluşları*. 22.11.2018 tarihinde <http://www.raporlar.org/wp-content/uploads/2018/01/c9b3f2a6d1595bde1124f6df6e830903.pdf> adresinden erişildi.

- Walsh, K. (1995). *Public services and market mechanisms- competition, contracting and the new public management*. London, Macmillan.
- We Are Social. (2020). *Digital 2020 Turkey (January 2020)*, 16.slayt vd. 23.04.2020 tarihinde <https://www.slideshare.net/DataReportal/digital-2020-turkey-january-2020-v01?from=action=save> adresinden erişildi.
- World Bank. (1989). *World Bank Sub-Saharan Africa from crisis to sustainable growth*. Washington. 9.10.2018 tarihinde <http://documents.worldbank.org/curated/en/498241468742846138/pdf/multi0page.pdf> adresinden erişildi.
- World Values Survey. (2018). *World values survey wave 6: 2010-2014, Turkey*. 11.10.2018 tarihinde <http://www.worldvaluessurvey.org/WVSONline.jsp> adresinden erişildi.